

Kulturen i Dalarna – En enhet av mångfald

Bilagor

Dalarnas regionala kulturplan 2013–2015

<i>Bilagor</i>	<i>sidan</i>
<i>Dialogerna</i>	2
<i>Utvecklingsområden i samverkan med Statens kulturråd</i>	5
<i>Avesta Art, Barnbildcenter Samordning av barn och ungdomskultur Musiksamverkan, Musikdramatik för barn Dansområdet</i>	
<i>Ekonomi</i>	10
<i>Kulturverksamheternas prioriteringar</i>	12

Dialogerna

I Dalarna har processen med att ta fram Dalarnas regionala kulturplan pågått sedan 2010. Centralt var att utveckla dialogerna med Dalarnas kommuner, kulturskapare, föreningsliv, folkbildning och andra som gör att Dalarna har ett rikt kulturliv.

Dalarnas nya kulturplan med mål och prioriteringar ställer nya krav på förändring och organisation. Ett av prioriteringsområdena rör utvecklandet av en kulturell infrastruktur. Landstinget Dalarna utvecklar därför samverkan med Dalarnas kommuner, professionella kulturskapare, föreningsliv, det civila samhället samt med Region Dalarna och Länsstyrelsen på regional nivå. Kontakten med den statliga nivån har ökat. Samarbeten över länsgränserna utvecklar och stärker kulturen. Den ökade samverkan innebär att samtliga kulturinstitutioner i än högre grad behöver utveckla sina nätverk. En kommunikation och samverkansstrategi tas därför fram för att skapa tydlighet och dialog med Dalarnas invånare under början av 2013.

I dialogprocesserna har några områden lyfts fram som särskilt angelägna.

Det är

- *Samverkan med det fria kulturlivet, med folkbildningen, mellan statlig-regional-kommunal nivå, mellan professionella och amatörer och mellan konstgenrer.*
- *Utveckling av kulturarvet*
- *Kulturella mötesplatser*
- *Nyskapande kultur*
- *Barn och ungas rätt till kultur*
- *Kulturens koppling till besöksnäring och näringsliv*
- *Tillgänglighet, jämställdhet och integration*
- *Behovet av fria kulturmedel*

Dialogprocessen

Processen inleddes med en konferens den 27 april i Rättvik 2010. Konferensen arrangerades för att informera om den nya samverkansmodellen. Statens Kulturråd, Sveriges kommuner och landsting och representanter från det civila samhället redogjorde för sin syn på den nya modellen. Deltagarna kom från de landstingsfinansierade kulturverksamheterna, samtliga kommuner var närvarande med både politiker och tjänstemän. Konferensen utmynnade i enkät som skickades till kommunernas kulturansvariga. Enkätens huvudsyfte var att svara på frågan om vad en samverkan ska handla om och på vilket sätt och 14 av länets 15 kommuner svarade vilket indikerade att intresset var stort.

Landstingets kulturverksamheter

Under hela processen har både enskilda och större möten skett med kulturverksamheterna. Eftersom de landstingsfinansierade kulturverksamheterna har ett väl uppbyggt kontaktnät med både de professionella kulturskaparna och det civila samhället gavs de under våren 2011 i uppdrag att ta fram utvecklingsområden för sina respektive kultur/konstområden till kulturplanen. Med projektplaner beskrev verksamheterna hur dialogerna skulle föras med det civila samhället och de professionella kulturskaparna. Underlagen från dessa dialoger tillsammans med verksamheternas framtida ambitioner ligger till grund för deras prioriteringar.

Dalarnas kommuner

Kulturverksamheternas prioriteringar kommunicerades med samtliga kommuner vid ett stormöte den 9 maj 2011. Kommunerna gavs då möjlighet att fram till den 31 oktober ge synpunkter på landstingets verksamheter. Ur ett samverkansperspektiv träffade Landstingets kulturkansli under tiden 9 maj -31 oktober samtliga kommuners politiska styren för kultur för att informera om samverkansmodellen och diskutera framtida samarbetsmöjligheter. I processen med att ta fram sina synpunkter arrangerade några av kommunerna möten med det civila samhället och de professionella kulturskaparna, andra gjorde enkätundersökningar och om kommunerna så önskade deltog landstingets kulturstrateg. Med denna process skedde dialogen med det civila samhället och de professionella kulturskaparna både genom landstingets kulturverksamheter och i kommunernas egna dialoger.

Folkbildningen

För att diskutera folkbildningens roll inom kulturområdet bildades en grupp med representanter från länets folkhögskolor och studieförbund samt en kommunal kulturchef med ansvar för kommunal folkbildning. Gruppens diskussioner bidrog med synpunkter till kulturplanen och medverkade i det avsnitt om folkbildningen som finns i kulturplanen.

Barn och unga

Barn och unga har varit delaktiga i att ta fram kulturplanen genom *Inflytandeprojektet* som var ett projekt i samverkan med Ungkraft på Region Dalarna och Riksteatern. Projektet genomfördes i form av två sammankomster. En första träff i Avesta med barn och unga från mellersta och södra Dalarna resulterade i ett förslag som införlivades i kulturplanen. Den andra träffen skedde under remisstiden där barn och unga gavs möjlighet att svara på remissen. Ca 200 barn och unga deltog. De metoder som användes kommer även att användas för att öka barns och ungas delaktighet i utformandet av landstingets kulturutbud och skapande verksamhet.

Politisk styrgrupp

Inför bildandet av Dalarnas regionala kulturplan tillsattes en politisk styrgrupp som regelbundet har träffats och gett politiska synpunkter och reflektioner på utformningen av kulturplanen.

Remiss

Underlaget från kommunerna, kulturverksamheterna, folkbildningsgruppen och *Inflytandeprojektet* användes för att skriva remissutgåvan av kulturplanen. En första version skickades på remiss till samtliga kommunstyrelser, folkbildningen, festivaler och event, kulturinstitutioner för barn och unga, förbund, föreningar, organisationer och aktörer för bildkonst, scenkonst, hemslöjd och litteratur, aktörer inom kulturella och kreativa näringar, museer och kulturarv, arkiv, Länsstyrelsen i Dalarna och Region Dalarna samt handikappföreningars samarbetsorgan. Remissperioden pågick mellan den 7 mars och den 7 maj. Två remisskonferenser arrangerades i Mora och Avesta för att erbjuda möjlighet att ställa frågor och diskutera utifrån remissupplagan. På konferenserna fanns länets alla kommuner, representerade av politiker och tjänstemän från kulturförvaltningarna. Med var också föreningar och representanter från det professionella kulturlivet och det civila samhället. Landstingets kulturverksamheter presenterade sig och deltog i diskussionerna. Även barn och unga var representerade genom *Inflytandeprojektet*. 44 remissvar kom in och av länets 15 kommuner gick 5 ihop om ett gemensamt remissvar.

Samtliga som har lämnat in svar kommer att få en skriftlig respons på hur deras svar har beaktats i kulturplanen.

Utvecklingsområden i samverkan med Statens kulturråd

Följande avsnitt beskriver de utvecklingsområden som Landstinget Dalarna vill samverka med Statens kulturråd om för att utveckla kulturområdet i Dalarna och nationellt. Dessa utvecklingsområden har framkommit i dialogerna som ligger till grund för Dalarnas regionala kulturplan. Landstinget Dalarna kommer att prioritera dessa områden vid fördelningen av kulturbudgeten.

Utökad verksamhetsbidrag om 500 000 kronor inom ramen för samverkansmodellen söks för:

Avesta Art (budget redovisas i avsnittet för ekonomi)

Utvecklingsbidrag till regional kulturverksamhet kommer att sökas från Statens kulturråd den 22 februari 2012 för:

Barnbildcenter

Musiksamverkan och musikdramatik för barn och unga.

Samordning av barn och ungdomskultur

Dansområdet

Avesta Art

Bakgrund

Konstutställningen Avesta Art med samtidskonst i Gamla Järnbrukshyttan i Avesta introducerades 1995. Avestas hyttanläggning från 1870-talet är en av Europas bäst bevarade järnbruksmiljöer från den storskaliga industrialiseringens första epok. Miljöns mäktiga industriarv med vackra slaggstensväggar och stora ugnar är intressant både som industrihistoriskt kulturarv och som konsthall, där varje konstnär ställs inför utmaningen att skapa samspel med industriarvets egna starka uttryck i material och monumental arkitektur.

Idag

När vi nu arrangerar Avesta Art varje år är ambitionen att fortsätta störa och beröra våra sinnen i harmoni och/eller kontrast med industriarvet. Miljön och konsten finner en symbios och sänder på många kanaler och tillför nya spännande lager till industrihistorien.

Avesta Art vill i första hand gestalta en variation av konstnärliga uttryck gärna experimentellt och gränsöverskridande. Fokusera konstupplevelsen. Tematiken är "Heart and Brain" för att överraska våra besökare; känna, uppleva, reflektera.

Det innebär att det blir rejäla möten med inbjudna konstnärer, i Verket, för inspiration och konst som blir platsspecifik. Möjligheterna finns att arbeta storskaligt och ta ut svängarna.

Konstnärer från Sverige, Europa är stommen och i framtiden är ambitionen samarbeten med konstnärer från Asien, Afrika, Amerika i större utsträckning. Konstbildande verksamhet är bärande idé för Avesta Art. Utställningen vill vara en arena även för de som inte är vana att möta samtidskonst och naturligtvis för barn och familjer. Till varje säsong utbildas guider som är en viktig resurs och genomför många visningar.

Även skapande verksamhet erbjuds och i viss utsträckning workshops.

En viktig dimension är även att möta konst på den mindre orten, i regionen, utanför storstaden.

Framtiden

Avesta Art vill gärna förlänga säsongen, framförallt höstsäsong, för att kunna möta fler grupper, skolor, föreningar etc. Vision är att vara öppet året runt.

Avesta Art vill fortsätta att utmana med flera olika konstnärliga uttryck.

Platsspecifikt.

Avesta Art vill knyta nätverk i Norden, Europa för samarbeten med andra kontinenter. Viljan är samarbeten med konstnärer från Asien, Afrika, Amerika i större utsträckning. Dessa kontakter har vi redan men inte muskler att själva bekosta ex. transporter. Det handlar då om konstnärer och uttryck som aldrig visats i Europa eller Sverige.

Avesta Art vill utveckla verksamheten med eget skapandet för barn, ungdom och vuxna. Även utställningar med ungas konst. (se nedan utvecklingen av Avesta Art Academy och Dalarnas Barnbildcenter)

För framtiden handlar det om att skapa en långsiktig hållbar organisation för det vi gör idag och den utveckling vi vill genomföra. Kompetensförsörjning i första hand rör roller som konstvetare, pedagog och marknadsföring.

Avesta kommun lägger idag en hel del resurser i verksamheten men har svårt att kunna helt finansiera den önskade kompetensförsörjningen då konkurrensen är hård från de lagstadgade uppgifterna. Landstinget Dalarna och Länskonst Dalarna ger värdefulla bidrag idag för verksamheten. Dessa bidrag varierar år från år. En önskan är naturligtvis att få en mer långsiktig trygg medfinansiering för verksamheten.

Avesta Art behöver en lättfotad flexibel multikompetent organisation med förmågan att fånga tillfällena och genomströmning av nya vindar; olika projektmedarbetare/kompetenser för nya avgränsade projekt/idéer.

Avesta Art Academy

2010 var startåret för Avesta Art Academy. Med utgångspunkt i Avesta Arts unika möte mellan industrihistoria och samtidskonst skapar Avesta kommun nu ett konstnärligt kunskapscentrum av riksintresse. Målgrupperna är flera: Konstnärer och musiker, konststuderande vuxna, studenter och forskare vid högskolor och universitet,

kulturentreprenörer, beslutsfattare och verksamhetsansvariga i kultursatsningar med betydelse för en Orts identitet och utveckling. Avesta Art Academy ska utvecklas successivt under en följd av år.

Samverkande parter har varit Avesta kommun, Länskonst Dalarna, Bergslagsstatsningen, Uppsala universitet samt enskilda konstnärer och musiker.

Dalarnas Barnbildcenter/Young Academy

Landstinget Dalarna och Verket/Avesta Art arbetar för att ett regionalt barnbildcenter ska placeras i Verket/Avesta art. Barnbildcentret ska ha sitt säte i Avesta i form av en rörlig konsthall, en plattform för konstutställningar med barn och ungdomars verk i flera av länets kommuner som fungerar som noder. Målet är också att lyfta barns och ungas möjlighet att få uttrycka sig konstnärligt. Barnbildcentret ska också fungera som en mötesplats där barn, unga och vuxna konstnärer ska kunna träffas. Ett arkiv är också tänkt att upprättas. Länskonst Dalarna har under en tid arbetat med att förankra idén genom konkreta konstprojekt som tex workshops och utställningar med barn och unga. Med utvecklingsbidraget ska också metodutveckling för nätverk tas fram som kan användas för andra konstområden. Nätverket mellan konstnärer, konstaktörer, verksamheter för bild och form i länets kommuner, Länskonst Dalarna och Högskolan Dalarna ska utvecklas.

Samordning av barn och ungdomskultur

Landstinget Dalarna har som mål att: Barn och unga ska ha möjlighet att delta i ett tillgängligt, kvalitativt och brett kulturutbud samt kunna utveckla sitt eget skapande.

Ett av de prioriterade utvecklingsinsatserna i Dalarnas regionala kulturplan är att den tvärsaktoriella samordningen inom barn och ungdomskulturen ska utvecklas i samverkan med Dalarnas kommuner, kulturinstitutioner, professionella kulturskapare, föreningsliv, det övriga civila samhället samt Region Dalarna. Dalarna har ett parallellt projekt *Kultur hjärta skola*, som ska stärka förutsättningarna för barn och ungdomskultur genom samordning och kunskapsspridning samt utveckla ungas inflytande över deltagandet i kulturlivet (Riksteatern). Projektet ska vara ett lärandeprojekt, metoder kommer att testas och utvärderas löpande och projektet kan under arbetet ta nya vägar beroende på de erfarenheter som görs.

Projektets syfte kan sammanfattas i följande fyra övergripande mål;

- Ett ökat inflytande för barn och unga över kulturen.
- En ökad tillgänglighet av kultur för barn och unga.
- En ökad samordning av kultur och kunskap om kultur för barn och unga i Dalarna.
- Utbildning – Kultur i skolan.

Dalarnas Barnbildcenter och projektet *Kultur hjärta skola* kan komplettera varandra i fråga om kunskapsutbyte. Utförligare information om landstingets beslut och viljeinriktningar om barn och ungdomskultur ges på sidan 6, 7, 19 och 30 i Dalarnas regionala kulturplan.

Musiksamverkan och Musikdramatik för barn

Musiksamverkan

Landstinget Dalarna har påbörjat en översyn av Musikområdet och dialoger med aktörer på musikområdet har inletts. De är Musik i Dalarna, Folkmusikens hus, länets festivaler, folkhögskolor, studieförbund, kommunernas kulturförvaltningar och ett stort antal privata och ideella aktörer. En utvecklad och fördjupad samverkan samt en förbättrad kulturell infrastruktur omfattande landsting, kommuner, andra aktörer och arrangörer, ger ökade möjligheter för den enskilde medborgaren att ta del av länets musikutbud.

I utarbetandet av Dalarnas regionala kulturplan har kommunerna i Siljansregionen inkommit med ett gemensamt remissvar, i vilket de lyfter musikområdet som prioriterat. De ser ökade möjligheter genom att samordna sina finansiella resurser. Med samlade ekonomiska resurser kan större satsningar göras. Idag samarbetar de runt festivalerna Musik vid Siljan och Vinterfest. Denna musiksamverkan kan fördjupas och utvecklas, till en början inom Siljansregionen men så småningom till hela länet och kringliggande regioner. I Dalarna där besöksnäringen är av stor betydelse för kommunerna, kan ökad samverkan mellan Region Dalarna, Landstinget, kommunerna och andra aktörer komma både musiklivet och besöksnäringen tillgodo.

Musikdramatik för barn

Musik i Dalarna vill skapa ett långsiktigt musikteaterprojekt som riktar sig till barn och unga i Dalarna. En regional satsning på musikteater är tänkt att involvera barn och unga i de skapandeprocesser som leder fram till en färdig föreställning.

Musikteater är en mångfacetterad konstform som i sig innefattar många olika konstnärliga uttryck och hantverk. Det vokala och instrumentala musicerandet, litteratur i librettot, bildkonst/ hantverk i dekor och kostymer, scenteknik, ljud och ljus, teater och dans- allt förenat i en föreställning där alla delar är lika viktiga för slutresultatet.

För att skapa en plattform för barn och unga att komma i kontakt med dessa olika konstformer i en kreativ miljö kan ett musikteaterprojekt utvecklas i Dalarna. Det kan både handla om musikteater för barn med barn men också musikteater för barn med vuxna. Till dessa uppsättningar kan det kopplas pedagogiska inslag med regissör/dramapedagog som förbereder elever inför en kommande produktion via scenisk gestaltning/scenisk beredskap. Tänkbar samarbetspart är här Dalateatern, som redan visat intresse för projektidén.

Musik i Dalarna kommer därför att söka samarbete med olika aktörer och verksamheter i länet som exempelvis regionala, lokala skolor, kultur- och musikskolor, kommuner, ideella organisationer och studieförbund.

Dansområdet

Infrastrukturen

Inom dansområdet i Dalarna behöver infrastrukturen och kontakten med de fria dansarna och koreograferna utvecklas. Ett utvecklingsbidrag ska i huvudsak användas för att bygga upp kontakten mellan danskonsulenterna, dansare och koreografer, arrangörer i kommunerna som kultursekreterare, skolor, arrangörsföreningar och festivaler. Det kommer även att användas för att skapa möjligheter för dansare och koreografer att vara verksamma i Dalarna. Artists in Residence kan vara ett sätt att utveckla den professionella dansen i Dalarna. Även samarbeten med Musik i Dalarna och Dalateatern är aktuell. Bidrag kommer att sökas till en förstudie.

Den sceniska folkdansen

Dalarna har starka traditioner inom folkmusik och dans och det finns en stor potential i att använda traditionskulturen som resurs i konstnärligt utvecklingsarbete – i mötet med det moderna och det traditionella. Ambitionen är att stärka kopplingen mellan den professionella sceniska folkdansen och folktraditionerna som finns i Sverige och globalt. Landstinget Dalarna har under en tioårsperiod drivit en Scenisk folkdansutbildning som är nedlagd från 2012. Idag för Folkmusikens hus en diskussion om hur man på bästa sätt skulle kunna ta tillvara kompetens, erfarenheter och det utvecklingsarbete som har genererats i länet via utbildningen.

RESIDANS -projektet är ett treårigt utvecklingsprojekt där Landstingen i Dalarna, Gävleborg och Uppsala län ingår. Projektet har stöd från Kulturrådet. Med RESIDANS vill man skapa en professionell plattform för konstnärligt utvecklingsarbete inom scenisk folkdans och musik. Mot bakgrund av den utveckling som har genererats av den Sceniska folkdansutbildningen och projektet RESIDANS har en projektledare och medföljande budget tillförts Folkmusikens hus för att ta fram en strategi för ett konkret utvecklingsarbete. Projektledaren arbetar parallellt med sista projektåret för RESIDANS 2012-2013 som Dalarna står värd för.

Ekonomi

Dalarnas län	Beslutade statliga bidrag 2012	Beslutade regionala bidrag 2012	Beslutade kommunala bidrag 2012	Planerad utökn. regionala verksamhets medel 2013
Tkr				
Professionell teater, dans- och musikverksamhet	21 678	35 715	3 978	0
Regional museiverksamhet	5 417	18 300	1 092	0
Konst- och kulturfrämjande verksamhet	700	5 990	1 250	500
Regional arkivverksamhet	436	1 507	188	0
Filmkulturell verksamhet	1 183	2 900	152	
Hemslöjdsfrämjande verksamhet	620	780		
Regional biblioteksverksamhet	1 268	3 590	418	
Totalt regional kulturverksamhet	31 302	68 782	7 078	500
Gymnasie- och folkhögskolor inkl rörelseägda och IKE		35 470		
Stöd till folkrörelser och studieförbund		16 660		
Administration och nämnd inkl utvecklingsstöd, kulturpris/stipendier		8 345		
Totalt övrig verksamhet		60 475		
Totalt 2012		129 257		
Planerad, ej av Landstingsfullmäktige beslutad, ram 2013		133 030		

Specifikation av poster ingående i Total regional kulturverksamhet	Beslutade statliga bidrag 2012	Beslutade regionala bidrag 2012	Beslutade kommunala bidrag 2012	Planerad utökn. regionala verksamhets medel 2013
I professionell TDM-verksamhet ingår				
Landstinget Dalarna, Musik i Dalarna	13 935	16 390	1 130	
Landstinget Dalarna, Folkmusikens Hus	300	2 040	931	
Länsteatern i Dalarna	7 443	16 865	1 917	
Musik vid Siljan		300		
Jazz i Dalarna		80		
Bergslagens kammarsymfoniker		40		
Totalt	21 678	35 715	3 978	0
I regional museiverksamhet ingår				
Dalarnas museum	5 417	16 640	1 092	
Mentalvårdsmuseet		1 660		
Totalt	5 417	18 300	1 092	0
I konst och kulturfrämjande verksamhet ingår				
Övergripande konsulentverksamhet		800		
Konstkonsulentverksamhet	200	1 560		
Danskonsulentverksamhet	200	1 150		
Teaterkonsulentverksamhet	300	1 120		
Konstarkiv, konstnärlig utsmyckning		1 210		
Avesta Art		150	1 250	500
Totalt	700	5 990	1 250	500
I regional arkivverksamhet ingår				
Arkivcentrum	142	587	0	
Dalarnas folkrörelsearkiv	294	920	188	
Totalt	436	1507	188	0

Kulturverksamheternas prioriteringar

Verksamheternas prioriteringar har betydelse för hur det framtida landstingsfinansierade kulturlivet ska se ut och prioriteringarna har också fungerat som underlag i dialogen med Dalarnas kommuner, de professionella kulturskaparna och det civila samhället. Samtliga verksamheter finansieras av både landsting och stat utom Mentalvårdsmuseet/Gruvhospitalet som enbart har bidrag från Landstinget Dalarna.

Varje verksamhet har uppgett vilka deras utmaningar är och vilka deras prioriterade områden är. De har också angett hur de ska utveckla kultur för barn och unga, tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning, jämställdhet och hur mångfaldhetsarbetet mellan olika kulturer ska utvecklas.

Dans

De folkliga traditionerna i Dalarna ger dansområdet en tydlig karaktär, där dansen tar plats både som social företeelse och som konstform. Evenemang där folkdans och folkmusik står i centrum är många och där kan nämnas Bingsjöstämman i Rättvik. Dalarna har även olika festivaler t.ex. Dansbandsveckan i Malung som drar närmare 50 000 besökare varje sommar. En annan typ av festival är den internationella balettävlingen Stora Daldansen som årligen har ett 40-tal deltagande unga dansare från de nordiska och baltiska länderna. För länets barn och unga finns bra möjligheter att själva dansa då flera kommunala kultur-, dans- och musikskolorna har dans inom sin frivilliga kursverksamhet. Kurser erbjuds inom olika genrer som barndans, balett, modernt, jazz/show, Street, disco, salsa m m. Studieförbund och privata dansstudior erbjuder också danskurser runt om i länet. På gymnasial nivå finns det fem skolor med dansinriktning på estetiskt program.

Dans i Dalarna

"Låt Dalarna locka till sig fler professionella dansare och koreografer!"

- Dans i Dalarna arbetar med att främja den sceniska dansen i länet och verkar för att barn, ungdomar och vuxna ska få ökad möjlighet att se, få kunskap om och själva utöva dans som konstform.
- Dans som verktyg för lärande i skolan ska utvecklas, som t.ex. dansa en bok och dansa matte.
- Arbetet sker ofta i samverkan med andra landstingsfinansierade kulturverksamheter, olika aktörer i länets kommuner, ideella föreningar samt genom nationella och internationella samarbetspartners.
- Samverkan sker också med professionella dansgrupper i form av dansresidens och i projekt.
- Dans i Dalarna är tillgänglig för rådgivning och information i dansfrågor.
- Dans i Dalarna erbjuder regelbundna nyhetsbrev, workshops och seminarier till dansaktörer i länet.
- Dans i Dalarna är medlem i det nationella nätverket Dansspridning i Mellansverige. Danskonsulenterna ingår också i det nationella nätverket SRD, Samarbetsrådet för de regionala danskonsulentverksamheterna.
- Dans i Dalarna är samarbetspartner i ett utvecklingsprojekt i scenisk folkdans, Residans, som görs tillsammans med Musik i Dalarna och Folkmusikens hus, landstingen i Uppsala och Gävleborgs län. Projektet har stöd från Kulturrådet.
- Dans i Dalarna har årligen arrangerat den internationella balettävlingen Stora Daldansen i samarbete med Föreningen Stora Daldansen. Efter 2012 års tävling kommer ansvaret successivt att föras över till Föreningen Stora Daldansen.

Utmaningar

Dansens behov av infrastruktur

För barn och unga

Barn och ungdomar ska få större möjlighet att ta del av och medverka i dansaktiviteter.

Många av länets kommunala musik- och kulturskolor saknar dansämnet. Flera skolor efterlyser också dans som ämne i grundskolan.

För arrangörer i dans

Det finns utrymme för betydligt fler offentliga dansföreställningar i länet och scener som är anpassade för dessa kan också öka i antal.

För de professionella dansaktörerna

I Dalarna finns få fria dansgrupper och utmaningen är att skapa en kreativ miljö. Dalarna ska vara ett län som lockar till sig fler professionella aktörer.

Prioriterade områden

Dans för barn och unga

- Stärka barn och ungdomars möjlighet till inflytande. Dans i Dalarna vill starta ett ungdomsråd tillsammans med övrig konsulentverksamhet.
- Skapa Dans är en nationell koreografitävling för ungdomar och i Dalarna kan den arrangeras tillsammans med kommunala och privata dansskolor.
- I samråd med kommunerna kan unga erbjudas sommarjobb i dans. Professionella dansaktörer kan kopplas till projektet.
- Ambitionen är att stödja arrangörerna i kommunerna genom t.ex. ökad subventionering av dansföreställningar. Utbudskatalog för barn och unga som görs gemensamt med de andra landstingsfinansierade kulturverksamheterna.
- Utforska möjligheten för en mobil verksamhet där både danslärare och professionella koreografer kan finnas som en resurs för Dalarnas skolor.
- Privata dansskolor och studieförbund erbjuder dans till barn och unga på fritiden och Dans i Dalarna vill samverka med dessa.
- Genom samverkan med nationella krafter som Institutet Dans i Skola och Högskolan Dalarna kan dans i skolan utvecklas.

Dansens spridning och tillgänglighet i länet

- För att öka de offentliga dansföreställningarna behövs samverkan med scenkonstarrangörer och nya arrangörer för dans. Här kan arrangörsstöd för dans öppna vägar för fler offentliga föreställningar i länet.
- Underlätta för danspubliken att ta sig till dansföreställningarna med t.ex. buss.
- I samverkan med de större scenerna i Dalarna – Avesta, Vansbro, Falun och Ludvika vill Dans i Dalarna arbeta för att ta hit större dansföreställningar.
- Residens med professionella dansaktörer och gästspel möjliggörs i samverkan med Dalateatern och Dalasinfoniettan.

- De nationella nätverken i dans som möjliggör gästspel som tex Riksteatern, Norrdans, Dansspridning i Mellansverige har fortsatt stor betydelse för ett tillgängligt dansutbud.
- Möjlighet till att hyra en dansmatta av Dans i Dalarna.

Dansaktörernas möjlighet att vara verksamma i länet

- Dans i Dalarna ska arbeta för att ta fram projektstöd till fria grupper och koreografer.
- Ett forum för de professionella koreograferna att pröva produktionsidéer ger Dalarna en kreativ dansmiljö.

Horisontella perspektiv

Kultur för barn och unga

Dans i Dalarna är en del av Ung Kultur Dalarna, ett nätverk för landstingets alla kulturinstitutioner, som årligen arrangerar inspirations- och utbudsdagar för Dalarnas kommuner. Arbetet med barn och ungdom är ett prioriterat område i enlighet med FN:s barnkonvention, som slår fast barnens rätt till yttrandefrihet, rikt kulturliv och rätten till alla språk. Arbetet med dans och andra kulturyttringar pågår kontinuerligt som pedagogiska verktyg som exempelvis dansa en bok och dansa matematik.

Tillgänglighet

Tillgänglighet till kultur för personer med funktionsnedsättning är ett utvecklingsarbete som är prioriterat för Dans i Dalarna. Ambitionen är att hitta nya former för dansen, exempelvis dans inom äldre- och hälsovården i samarbete med kommunerna.

Jämställdhet

Vid urval av dansföreställningar kommer fortsatt hänsyn tas till genus, jämställdhet och mångfald. Vid rekryteringen av professionella dansare till folkmusik- och dansprojektet RESiDANS har jämställdhetsperspektivet beaktats vid urvalet av manliga respektive kvinnliga dansare och musiker. Specifika jämställdhetsprojekt inom dansområdet är prioriterat.

Mångfald

Dans i Dalarna vill verka för många kulturers dans och dansen som en interkulturell mötesplats. Detta är särskilt viktigt i områden med hög koncentration av nya svenskar. Dans i Dalarna samarbetar med Landstinget Dalarnas minoritetsspråkgrupp, för att stärka den kulturella identiteten och det samiska språket för barn och unga.

Film

Sedan filmens barndom har det spelats in film i Dalarna, från Victor Sjöströms "Ingmarssönerna" till Klaus Härös "Den nya människan". Vi lockar till oss de främsta dokumentärfilmarna i länet. Biografer finns i nästan alla kommuner och ungefär hälften av dem är digitala. Högskolan Dalarnas medieutbildningar drar till sig filmintresserade studenter från hela landet, SVT och TV 4 producerar regionala nyheter och Dövas TV producerar alla program för döva.

Existentiell Filmfestival och Peace & Love festivalen erbjuder fördjupade samtal utifrån film i sina forum. Flera aktiva filmstudior, och filmklubbar i länet erbjuder kvalitetsfilmer, som annars bara når storstäderna. I Säter finns en liten pärla bland museer, Sveriges enda Film & Biografmuseum, som har unika samlingar av biograf- och TV-historiskt material. I Grängesberg finns ett filmvårdsarkiv som tar emot ickefiktiv film från föreningar, företag och privatpersoner. Dalarnas Museum producerar och tillgängliggör arkivfilm på dvd varje år, som gestaltar Dalarnas 1900-talshistoria i rörlig bild

Film i Dalarna

"Film är inte bara det gamla, det är också vägen in i framtiden."

Film i Dalarna är ett regionalt resurscentrum för film med stöd från Svenska Filminstitutet. Huvudman är Landstinget Dalarna, Film i Dalarna stöds även av Falu Kommun.

Vårt uppdrag är att utveckla och stödja filmkulturell verksamhet i länet. Detta sker bland annat genom att:

- Vi stödjer det pedagogiska arbete som pågår bland barn och ungdomar för att öka möjligheten för att uppleva och skapa med rörliga bilder, både i skolan och på fritiden.
- Vi stödjer filmproduktioner, men producerar inte film själva.
- Vi arrangerar premiärer och filmvisningar av regionalt producerad film och ger stöd till regionala filmfestivaler.
- Vi arbetar för att väcka ett kommunalt engagemang för biografen och söker ständigt nya samverkanspartners som skolor, kulturinstitutioner, studieförbund och biografer.
- Film i Dalarna ingår i nätverket Regionala Resurscentrum (RRC) tillsammans med 19 regionala resurscentra från hela landet och i nätverk med våra målgrupper.
- Vi driver också ett antal projekt som helt eller delvis finansieras genom EU-medel och av statliga kulturmedel.

Utmaningar

Filmen i Dalarna står inför en förändrad omvärld på många plan. För att kunna möta dessa förändringar är en viktig del att finna samarbete över regiongränserna. Film i Dalarna och Film Gävleborg samverkar redan idag på flera områden: Vi samarrangerar biografkonferenser, driver gemensamt visningsprojekt, har utbyte av föreläsare och filmare, utvecklar nya Läs en filmhandledning osv. Samverkan sker även med Film i Uppland genom konstfilmsvisning och konstfilmsfestival. En utmaning är att utveckla dessa samarbeten för att nå fler barn och unga, samt filmarbetare i länet.

Film i Dalarna har kontakt med företrädare för kommun, lokala arrangörer och biografer i ett antal kommuner för att stötta kommunerna i deras arbete.

Digitalisering av biograferna pågår och detta förändrar biografens funktion och dess roll som kulturbärare.

Arbetet med unga filmare/talangutveckling har varit framgångsrikt, vilket framför allt visat sig i antalet deltagande filmer på Dalarnas Filmfestival, flera unga filmare som kommit in på filmskolor, fler filmprojekt att stödja. En särskild talangsatsning, Upcoming, skapar en kontinuitet och fördjupning av detta arbete, något som tidigare saknats.

En mycket viktig samarbetspart är Högskolan Dalarna där samarbetet bedrivs inom samtliga av Film i Dalarnas uppdragsområden. Ett framgångsrikt exempel är Existentiella filmfestivalen och EU-projekt, Audiovisuella medier, där vi ingår med två samverkansprojekt med inriktning på användandet av ny teknik för att stärka regionen som arbetsplats för den professionella film och digitala mediebranschen.

Kvalitet och förnyelse

Film i Dalarna stödjer kvalitetsfilmen i länet, både när det gäller att dela ut produktionsstöd och när det handlar om att skapa visningsplatser. Kvalitetsfilmen är även en del av Film i Dalarnas arbete för att öka mångfalden i länet. Lika viktigt i detta arbete är även en satsning på gränsöverskridande filmprojekt som videokonst. Där ser Film i Dalarna bland annat internet som ett verktyg för att bli både mer interaktiva och nytänkande.

I dialog med kommunerna bekräftas att de får ett bra stöd av oss i form av rådgivning, i projekt och i fortbildning. Behov av kompetensutveckling kan uppstå. Här har Film i Dalarnas konsulenter en viktig roll.

Internationella kontakter och mångkulturell verksamhet

Tillgängligheten öppnar upp för nya intressanta möjligheter ända ner på bynivå. Ny teknik (virtuella produktionshus) bryter ner gamla strukturer och där kan nya nätverk födas. Genom ett filmprojekt med unga filmskapare i Malaysia, som genomförs tillsammans med unga filmarbetare i Dalarna, kan Film i Dalarna pröva och utvärdera detta nyskapande sätt att kommunicera och skapa film. På så vis berikas vårt län genom andras perspektiv på vårt lokala kulturarv, vilket i sin tur även berikar länets unga filmarbetare.

Film i Dalarna har även dialog med Storbritannien genom ett EU-projekt – Youth in Action – där vår metod att pedagogiskt arbeta med film och unga är vårt bidrag i detta kulturprojekt.

Filmarbetarnas situation och villkor

Genom filmarbetarträffar, produktionsstöd, växthusstöd och talangsatsning arbetar Film i Dalarna för att sprida nya kunskaper, möjliggöra filmprojekt och skapa nätverk.

Verkligheten för unga i dag är att jobben finns i Stockholm. Men genom samarbete med dokumentärfilmare och den senaste tekniken som vi har tillgång till genom EU-projektet Virtuella produktionshus och arbetet med att skapa en media-inkubator, kan unga erbjudas möjlighet att stanna, eller komma till Dalarna, för att arbeta. Därför är det nätverk vi utvecklar (ett EU-projekt Film i Dalarna har i samarbete med Gävleborg) en viktig del i detta arbete och för filmskapandet, som ofta är yrkesöverskridande. Vi vill fortsätta utveckla arbetet med att göra det enklare att leva och skapa dokumentär- och kortfilm i Dalarna.

Kultur och hälsa

Vi har också tagit initiativet till ett projekt som handlar om äldre och kultur – Vill du lyssna? Där gamla som bor på äldreboenden i länet, med hjälp av Film i Dalarna får göra film, fotoutställningar eller digitala historier, baserade på deltagarnas egna berättelser.

Ett annat projekt som vi vill utveckla riktar sig till unga tjejer från olika etniska grupper, med psykisk ohälsa och där de med filmkamerans hjälp kan finna sig själv.

Medborgarens möjlighet att delta i kulturlivet genom samverkan med folkbildning.

Film i Dalarna samarbetar med föreningsliv och kulturutövare för att nå så många medborgare som möjligt. Detta kan ske genom teknikutlåning, en viktig resurs för flera filmskapande grupper. Men även genom att arrangera workshops.

Att nå människor i alla åldrar genom samverkan med folkbildning är en viktig satsning och även stor utmaning för kulturen. Kommunerna säger att de inte bara vill låta medborgarna vara publik utan att de även ska kunna få delta aktivt.

Dalarnas kulturarv

Intresset för gamla bygdefilmer och industrifilmer ute i kommunerna är stort. För att möta detta intresse initierade Film i Dalarna en dokumentärfilmfestival – Nitra – vars syfte är att visa och sprida både nya och gamla dokumentärfilmer. Filmerna renoverades av Filmarkivet i Grängesberg.

Många av de produktionsstödda Film i Dalarna ger till olika filmprojekt tar upp kulturarvet. Exempel på detta är Nina Hedenius "Gubben i stugan" och den nygjorda dokumentären från Skattungbyn "Hippieland" av Håkan Berthas.

Människoporträtt är värdefullt som identitetsskapare och dessa filmer visas på TV. Sätters biografmuseum bidrar genom sin verksamhet med att ta historien in i framtiden. Industrimiljöer i Avesta Art och Gamla Meken i Smedjebacken lyfts fram i filmkulturen. Utmaningen ligger i att fortsätta utveckla filmens pedagogiska styrka i dessa gamla kulturmiljöer och hålla historien levande i framtiden.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Att alla ska kunna se film känns som en rättighet men så är tyvärr inte fallet i Dalarna.

Målet med digitaliseringen är att länets biografer blir digitaliserade vilket gör det möjligt att se filmen på sitt eget språk, textning, eller uppläst om man har svårt att läsa en undertext.

Kultur för barn och unga

Skapande skola är en viktig förutsättning för filmen i Dalarna och för att alla barn och unga, ska ha tillgång till att både se film och möjlighet att göra film själva. Här har Film i Dalarna en viktig roll för att förmedla kontakt med filmarbetare och skolan. Vi kan även låna ut den teknik som behövs. Vi märker ett ökat intresse från skolorna men även att fler filmer från barn och unga skickas in till Dalarnas Filmfestival som är de ungas festival i länet. Film i Dalarna prioriterar att skapa en Filmportal på internet för att nå unga.

En annan viktig utmaning är att utveckla och stärka skolbiovisningarna i länet och att erbjuda kompetensutveckling för lärare. Den nya läroplanen trycker mycket på de estetiska processerna och det entreprenöriella lärandet. Film i Dalarna arrangerar Dalarnas Filmfestival och Novemberfestivalen (SM i kortfilm) för unga.

Jämställdhet och kulturell mångfald

Tyvärr är obalansen mellan könen vanlig i filmvärlden. Film i Dalarna arbetar konstant med att hitta olika sätt att uppmuntra unga tjejer att filma. En del i detta är en talangsatsning – Upcoming, där lika många unga kvinnor och män får chansen till extra stöd av filmkonsulenterna och externa professionella filmarbetare, i sitt arbete med att under ett år producera en kortfilm.

Nätverket Kulla är ett aktivt kvinnligt nätverk som gynnar de kvinnliga filmarbetarna i länet.

Ett annat nätverksprojekt – Crowed Funding – som även är ett samprojekt med Film på Gotland och Film i Sörmland, vänder sig till unga tjejer i dessa regioner. Här finns en spännande utvecklingspotential på lång sikt som stärker kvinnornas position i filmvärlden.

Konst

I de flesta av länets kommuner ges olika former av utställningsmöjligheter för bildkonst. Somliga lokaler är kommunala och är ofta i anslutning till bibliotek, andra privata, några drivs av konstnärskollektiv. Många av biblioteken har också en konsthall.

Carl Larson-gården i Sundborn och Zornmuseet i Mora är självklara besöksmål för konstintresserade från hela världen. I Konsthallen på Dalarnas museum visas tillfälliga konstutställningar med förankring i samtiden. I södra Dalarna lockar Avesta Art i Avesta och Meken i Smedjebacken som visar samtida, progressiv konst i industrimiljö. Uppskattade konstrundor arrangeras varje år över hela länet. Föreningen Konst i Dalarna (KiD) är en ideell förening för länets yrkesverksamma konstnärer och medlemmarna verkar för bild- och formkonstens främjande. Konstfrämjandet arbetar med att tillgängliggöra samtidskonsten samt stärka konstens och konstnärens roll i samhället. Mora, Fornby och Brunnsviks Folkhögskolor erbjuder en rad konstutbildningar.

Länskonst Dalarna

”Skapa en kulturgröta för barn och unga där alla kan få en slev närande konst.”

- Länskonst Dalarna arbetar med att främja länets konstliv i samarbete med länets kommuner och fria aktörer i och utanför länet.
- Konstkonsulenten arbetar både strategiskt och uppsökande. Verksamheten har ett prioriterat fokus mot barn och ungdom.
- Landstingets konstarkiv arbetar dagligen, i de offentliga rummen, med sin stora konstsamling och en ny utmaning blir att samköra Konstarkivet med Länskonst Dalarna.
- Dalarnas Barnbildcenter utvecklas i samarbete med Avesta Art.
- Som plattform för verksamheten används gallerier, konsthallar, museer, kollektivverkstäder, kyrkor och skolor.
- Kommunala och kollektiva verkstäder för grafik, emalj, glas och sten finns på flera platser.
- Verkstäderna är viktiga mötes- och arbetsplatser för länets konstnärer och fungerar också som växthus för barn och ungdomar som erbjuds tillfällen att ”pröva på” och ”skapa själva”. Skapande skola verksamheten får här unika möten med bildkonsten – utanför skolmiljön.
- Konstkonsulenten ingår också i ett nationellt nätverk, Konstkonsulenter i Sverige.

Utmaningar

Barn och ungas deltagande

- En av länets största utmaningar är att ge barn och ungdomar möjligheter till riktiga konstupplevelser och eget bildskapande.
- Hur erbjuds barn och ungdomar stimulans och möjlighet till konstmöten och eget skapande på fritid och i skola där många barn bor i små byar långt från tätortens aktiva puls?
- Hur lotsar vi den unga generationen in i den nutida bilddjungel av aldrig skådat omfång?
- Genom att utveckla och vitalisera "skapande skola" förankras konst i skolorna som en integrerad del i skolans övriga verksamhet.

Genom ett Barnbildcenter med Konsthall för "ung konst", vill Länskonst Dalarna skapa en ny plattform för barns bildskapande och bana väg för nytänkande, - crossover och kreativa möten med konsten. Avesta Art blir fundamentet för Dalarnas Barnbildcenter och ambitionen är att de ska verka tillsammans med minst en "barnkonstnod" i varje kommun. Kommunernas noder ska agera som bollplank, samarbetspartner och mottagare/idégivare till Barnbildcentret i Avesta Art. Med Barnbildcentret i Avesta skapar vi en plantskola för barns och ungdomars bildskapande som berör och aktiverar hela länet. En konsthall som arbetar progressivt för barn och ungdomars bilder blir den första av sitt slag i Sverige.

Dessutom tillkommer en skaparverkstad för barn och ungdomar dit också skolor kan komma.

Barnbildcentret ska samordna konstverksamheten för barn och ungdom i Dalarna tillsammans med kommunal kulturförvaltning, aktörer, eldsjälar, yrkesverksamma konstnärer, konstintresserade, skola, ungdomar, institutioner, museer, gallerier, folkbildning och föreningsliv.

Skapa en närande kulturgröta för barn och ungdom där alla kan få en slev närande konst. I ett digitalt barnbilsarkiv där bilder från verksamheten samlas för forskning, referens och kunskapsinhämtning. Barnbildcentret skall självklart också arbeta med bilder för barn av etablerade konstnärer och frågor kring tillgänglighet och skapande skola. Skolorna erbjuds Kulturbuss till samtliga kulturevent i länet.

Konstnärernas möjligheter

- Hur förvaltar vi konstnärerna som kulturresurs?
- Hur får vi unga konstnärer att bo kvar och etablera sig i länet och samtidigt klara sig ekonomiskt? Hur får vi viktiga etablerade konstnärer att bli kvar i sitt yrke och inte behöva se sig om efter annan försörjning för att klara uppehållet?

Vi vill bygga upp nya självgående forum och arenor för skapande konstnärer där det erbjuds utrymme för nytänk och experimenterande samtidigt som det utgör en plattform till försörjning och marknadsföring. En gemensam paraplyverksamhet, där konstnärer, nätverk för information, förmedling, och andra resurser (jurister, gallerister, dataexpertis etc.) samarbetar för att skapa en breddad arbetsmarknad för konstnärerna och därmed ta till vara konstnärlig kompetens utifrån konstens egna villkor. Den kan också vara en bas där uppdragsgivarna lättare kan finna och

kontakta regionens konstnärer.

Grafiken har fått en resursförstärkning genom nyetablerade grafikverkstäder. Detta har skapat en ökad rörlighet bland regionens konstnärer som bildat ett internt kontaktnät med utbildningar, gemensamma workshops och utställningstillfällen.

Att samordna och nå ut till alla

- Hur ska samordningen av konstverksamheten i länet mellan kommunernas aktörer, eldsjälar, yrkesverksamma konstnärer, konstintresserade, skola, ungdomar, institutioner, museer, gallerier, folkbildning och föreningsliv se ut?
- Hur nås nya områden, både kulturella och geografiska?
- Hur vi ska kunna nå människor i utanförskap där funktionshinder, etnicitet eller socioekonomisk bakgrund är orsaken till utebliven konstkontakt?
- Med den digitala tekniken nås en större allmänhet och vitala nationella och internationella nätverk för bildkonst kan bildas.
- Hur blir bildkonsten levandegjord?

Artologverksamhet – anställa en konstnär i varje kommun som en resursperson för konsten

En "Artolog" – är en aktör som utifrån sitt yrkeskunnande som konstnär arbetar som en resursperson med konstrelaterade och konstpedagogiska frågor i kommunerna. Att tjänsten är på halvtid är för att inte ändra på konstnärens yrkesroll – då han/hon skall agera utifrån sitt konstnärskap i den nya resursrollen. Detta ger en solist för kommunen och en orkester för länet. Samtidigt får konstnären ett ekonomiskt stöd som relateras till dennes professionalitet. Artologerna bildar ett kreativt nätverk som skall generera konst- och utställningsprojekt för hela länet. Det personliga mötet och engagemanget får inte åsidosättas. Därför måste också en utökad uppsökarverksamhet med konsten etableras, bland länets konstaktörer där konstpedagogiska instrument, utställningar och konstsamtal erbjuds.

Galleri Se i Falun är ett nytt konstnärsinitiativ

En konkret åtgärd för att stärka tillgängligheten är riktade projekt som inkluderar konstupplevelser, tillgänglighet och trygghet för alla och där skapande och kreativa möten görs mellan konstnärer och personer med olika funktionsnedsättningar och som jobbar med skapelseprocessen tillsammans. Se-människan projekt www.se-manniskan.se visar vägen och ambitionen är att starta liknande projekt i andra kommuner i länet.

Med containerteknik körs kulturen ut till mottagaren

En container kan innehålla en utställning, en workshop, utrustning till en teaterpjäs och så vidare. Med Containerprojektet kan man progressivt nå ut till alla. Genom att visa och levandegöra bildkonsten så blir den en naturlig del av medborgarnas vardag och en självklar del i den allmänna kulturdebatten, både regionalt och på riksplanet.

Horisontella perspektiv

Barn och unga

Enligt tidigare beslut ska en barnbildskonsulent anställas som tillsammans med Länskonst Dalarna bygger upp en verksamhet och strategi för barn och ungdomars bildskapande och möte med bildkonsten. All verksamhet utgår från FN:s barnkonvention. Barn och ungdomar ska ges tillgång till kulturarvet och främja möten mellan olika kulturer. Med utvecklandet av kollektivverkstäder i länet har också ett ökat antal barn och ungdomsprojekt initierats, i samarbete med skapande skola men också som kommunala projekt tillsammans med yrkesverksamma konstnärer.

Jämställdhet

En större del av konstnärerna, kulturtjänstemännen och konstaktörerna i Dalarna är kvinnor. Dessa står som en välgörande motvikt till det annars så mansdominerade Kultursverige. Länskonst Dalarna bär alltid med sig genusaspekten när det diskuteras uttagningar till utställningar, stipendier eller workshops.

Tillgänglighet

En viktig aspekt är att öppna dörrarna för funktionshindrade till kulturlivet samt att alltid påminna om och arbeta för tillgänglighetsfrågan. I Interreg-projektet www.se-människan.se försöker man belysa, bearbeta och stimulera dessa frågor ut mot samhället.

Kulturell mångfald

Arbete med internationella konstsamarbeten och workshops behövs för ökad förståelse och stimulans i möten med andra kulturer och konstnärliga uttryck. Vi verkar för att i samarbete med andra konstarter främja interkulturella möten. I konstfilmprojektet Video-GUD tillsammans med Uppsala och Gävleborgs län har vi möjlighet att lyfta fram konstgestaltningar från andra världsdelar.

Den konstgrafiska verkstaden i Falun har ett rikt kontaktnät mot ovanligare kulturfärer som Irak, Egypten och Polen som aktiverats för att bygga kulturella broar. Det görs oftast i form av workshops och utställningar.

Avesta Art samarbetar alltid med både nationella och internationella konstaktörer i sin årliga verksamhet.

Bibliotek och litteratur

Bibliotek är en kulturellt betydelsefull institution, ett av de traditionellt sett starkaste inslagen i svensk kulturpolitik, som har betytt och betyder mycket för medborgarna.

Bibliotek står för fri tillgång till kunskap och genom sitt breda litteraturförmedlande uppdrag är folkbiblioteken en del i infrastrukturen för en rad angelägna samhällsuppgifter, som har betydelse för individens livskvalitet, växande och utveckling. Biblioteken kvalitetssäkrar demokratin genom att erbjuda fri information och erbjuder medborgarna en mötesplats och stöd i läsning, lärande, integration och kommunikation. Fler yngre än äldre använder bibliotekens tjänster och andra generationens invandrare går mer på bibliotek och läser mer än personer med helsvensk bakgrund.

I Dalarna finns 15 huvudbibliotek, 1 bokbuss och 38 filialbibliotek. Kommunerna är huvudmän för folk- och skolbibliotek. I länet finns också Högskolans bibliotek, och Falu lasarettsbibliotek. Dessa har till uppgift att vara stöd för studerande, pedagogisk och medicinsk personal samt stödja forskning och utbildning.

Tillsammans lånar Dalarnas folkbibliotek ut 2.1 miljoner medier och har cirka 1.9 miljoner besök per år. Utlån av fysiska medier minskar något medan AV-medier och antal webbesök ökar.

Länsbibliotek Dalarna

”Litteraturen ska vara tillgänglig för alla.”

Länsbiblioteket ingår i det nationella biblioteksnätverket och verksamheten är lagstyrd. Kungliga biblioteket är en ny statlig myndighet för folk- och skolbiblioteksområdet med uppdrag att tillsammans med länsbiblioteken följa upp hur de lagstadgade biblioteksplanerna för biblioteksverksamheterna har utformats och används.

Länsbiblioteket har ett regionalt och ett statligt formulerat uppdrag och ska vara en resurs för biblioteksutveckling i länet. Länsbiblioteket bistår folkbiblioteken i länets kommuner med att:

- Ge länets invånare en effektiv och jämlik informations- och litteraturförsörjning.
- Genom utvecklingsarbete, omvärldsbevakning och information, fortbildning och samordning av resurser stärka folkbiblioteken som demokratiska mötesplatser för kultur, information och lärande.
- Särskilt uppmärksamma barn och ungdom, funktionsnedsatta och personer med annat modersmål än svenska.
- Anskaffa kompletterande media och ansvara för det gemensamma transportsystemet mellan biblioteken liksom för samsöksportalen www.dalsok.se.

- Vara ett sammanhållande kitt mellan biblioteken och hålla i nätverk för samverkan och erfarenhetsutbyte. Aktiva nätverk i länet finns för barnbibliotek, regional medieförsörjning, social biblioteksverksamhet, mångspråkig litteraturförsörjning, digital delaktighet, webbansvariga, bibliotekschefer och skolbibliotekarier.
- Stödja biblioteken i utvecklingsprojekt som bidrar till tillgänglighet för funktionsnedsatta och integration av nya medborgare i lokalsamhället.

Utmaningar

Länsbiblioteket ska stödja biblioteksutveckling i ett geografiskt stort län med många små kommuner, små bibliotek och stora avstånd. Kommunerna ansvarar för bibliotekens finansiering i en ofta krympande ekonomi i kommuner med stora behov. Biblioteken efterfrågar stöd på en rad områden.

- Biblioteket är en angelägenhet för alla medborgare i Dalarna med varierande intensitet under olika skeden i livet. Folkbiblioteken spelar en viktig roll i kommunernas kulturpolitik. De är också en arena för olika konstformer. Samhällsutvecklingen har lett till att det blivit allt viktigare för bibliotek att samverka med andra aktörer i omvärlden och fungera som knutpunkter i nätverk. Det medför också att bibliotekssamverkan i större sammanhang blir allt mer nödvändigt för att biblioteken ska kunna möta medborgarnas behov och fylla sin roll i lokalsamhällets infrastruktur för lärande och läsning.
- Den nya tekniken och samhällets utveckling mot alltmer digital information skapar problem för en stor del av befolkningen, på vilka det ställs krav att de själva ska ta ansvar för delaktighet och kunskapsinhämtning. Många saknar den utrustning, kunskap och förmåga som krävs. Det är en utmaning för biblioteken som lärande institutioner att bidra till ökad digital delaktighet för medborgarna.
- Barns och ungas läsförmåga och läsförståelse har minskat under senare år vilket kan bidra till svårigheter i studier och minskat deltagande i det demokratiska samhället och i kulturlivet.

Prioriterade områden

Samverkan

Länsbiblioteket stödjer och initierar samverkan mellan kommunbibliotek inom och utom länet för kunskapsutbyte och samarbete. Länsbiblioteket stödjer biblioteken med information, nätverk och rådgivning.

I kompetensutvecklingsprojektet KUB samverkar biblioteken i fyra län i Mellansverige under två år med medel från ESF för fortbildning av bibliotekspersonal, så att de är rustade att möta framtidens behov av och krav på bibliotekstjänster från framtidens medborgare.

Länsbiblioteket vill stödja de tre kommuner i Norra Dalarna som har i uppdrag att utveckla samverkan inom en rad områden.

Digital delaktighet

Länsbiblioteket deltar som partner, tillsammans med folkbibliotek och studieförbund i Dalarna, i det nationella projektet Digidel som aktör för ökad digital delaktighet hos medborgarna.

Nätverk för läsinspiration

Alla medborgare har rätt till tillgång till läsning av olika slag. Litteraturen ska vara tillgänglig i former för alla. Länsbiblioteket vill stärka nätverken för läsinspiration i Dalarna riktat till såväl barn som vuxna. Genom metodutveckling, -konstövergripande arrangemang, projekt och samverkan med andra aktörer ska läs- och kulturintresset stimuleras.

Länsbiblioteket vill i samverkan med barnbiblioteken, författare och den regionala barnkulturen utveckla metoder för lässtimulans och erbjuda nya möjligheter för barns konst- och kulturupplevelser. Länets folkbibliotek och kulturhus ska vara arenor för alla konstformer.

Barns och ungas läsande, skrivande och språkutveckling

Länsbiblioteket vill tillsammans med barnbiblioteken i Dalarna vidareutveckla projekt Läskonsters intention att bygga ett regionalt nätverk för lässtimulans för alla barn och unga. De minsta barnens rätt och tillgång till kulturupplevelser är angeläget. Länsbiblioteket vill stärka barnperspektivet i bibliotekens arbete genom samtal och utbildning om barnkonventionen och bemötande av barn.

Läsfestivalen

En regional barnboksfestival för barn och unga arrangeras tillsammans med Falu kommun, kommunbiblioteken i länet, den regionala kulturen och andra aktörer. Läsfestivalen i Dalarna ska genomföras varje år och utvecklas till att involvera barn från alltfler kommuner i länet.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Länsbiblioteket arrangerar fortbildningar och ger stöd till biblioteken att utveckla tillgängliga webbplatser och verkar för att information och litteratur finns tillgängligt i form av talböcker, hjälpmedel för digital läsning och andra verktyg för personer med funktionsnedsättningar. Alla huvudbibliotek i länet är fysiskt tillgängliga sedan projektet "Tillgängliga bibliotek 2010" genomfördes.

Kultur för barn och unga

Biblioteket är en angelägenhet för alla barn och ungdomar. På varje kommunbibliotek och på filialbiblioteken finns en avdelning för barn och unga. Barnbiblioteken utgår från FN:s konvention om barns rättigheter och syftar till att i alla tillämpbara delar uppfylla barnkonventionen. Barnperspektivet ska vara utgångspunkt för verksamheten, barndomen har ett värde i sig. Barns och ungas egna behov ska vara vägledande, de ska kunna påverka och ges möjlighet att uttrycka sig i biblioteket.

En för biblioteken specifik angelägenhet finns formulerat i § 17, här står:

Konventionsstaterna erkänner den viktiga uppgift som massmedier utför och skall säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa.

.....

uppmuntra produktion och spridning av barnböcker;

Länsbiblioteket verkar för barn och unga bland annat genom särskilt stöd till barnbiblioteken, utbildning i Barnkonventionen, regionalt barnkulturnätverk, Dalarnas Litteraturhus och Läsfestivalen.

Jämställdhet

Bibliotekens funktion för informationsfrihet och demokrati, för lärande och läsning, stärker medborgare av olika kön och bidrar till ökad självkänsla och därmed ökad jämställdhet. I fortbildningsprojektet KUB har jämställdhet prioritet.

Mångfald

Länsbiblioteket bidrar till mångspråkig litteraturförsörjning och integration av nya medborgare genom inköp av litteratur och ordböcker, fortbildning och utvecklingsarbete på biblioteken. Länsbiblioteket deltar i Landstinget Dalarnas uppdrag att ansvara för tillgång till information och litteratur på sydsamiska.

Litteratur

Berättelser och litteratur tillhör de ursprungliga konstformerna. De ligger till grund för många andra konstformer. Litteratur och läsning ger livsupplevelse. Litteraturen får inte glömmas i kulturplaner och medelstilledningen i Samverkansmodellen. Litteraturen som konstform behöver uppmärksammas.

Dalarnas litterära landskap

Dalarna har ett stort litterärt kulturarv liksom många nutida författare som kommer från landskapet eller som valt att bosätta sig i Dalarna. Många är de som genom tiderna funnit sin kraft och inspiration i Dalarnas mylla. Från Dalarna har kommit såväl nobelpristagare i litteratur som ledamöter av Svenska akademien. Kulturklimatet för författare i Dalarna är uppskattat. Knutet till Dalarnas litteratur och författare finns över tio litterära sällskap. Cirka 40 författare, bosatta i Dalarna, är medlemmar i Sveriges författarförbund, facklig organisation för de professionella författarna och översättarna. Dalarnas författarförbund samlar över 100 skribenter, som förutom att skriva också ger ut tidskriften Dalapennan, arrangerar mötesplatser och skrivartävlingar för att uppmuntra ungdomar att skriva.

Dalarna har en aktiv hembygdsrörelse, som varje år författar och ger ut böcker och skrifter om historia, kultur och människor i socknar och byar.

Litterära evenemang och föreläsningar i form av lokala bokmässor, litteraturdagar och författarmöten arrangeras av bibliotek, författare, press och studieförbund i

Dalarna. Brunnsviks folkhögskola startade nyligen en skrivartutbildning.

Länsbiblioteket har producerat två skrifter, Litterära smultronställen i Dalarna och 21 Dalaförfattare, som finns tillgängligt kostnadsfritt.

Länsbiblioteket synliggör Dalaförfattarna och Dalalitteraturen på Bok & Biblioteksmässan i Göteborg varje höst och på webbplatsen www.dalalitteraturen.se

Utmaningar

På 1980- och 90-talen arrangerades många uppskattade kultur- och författarprogram. Idag är de betydligt färre på grund av bibliotekens minskade resurser. Författarna ser biblioteken som viktiga mötesplatser för sådana samtal mellan läsare och författare, för möten om litteraturen.

Ungdomar i Dalarna har vid en workshop nyligen uttryckt att de efterlyser ett forum för skrivande i länet. Det behövs kurser, poesiklubbar och workshops för dem som vill utveckla skrivandet, sammanfattar de.

Prioriterade områden

Författare önskar fler arenor för litteraturen och fler utbudsställen nära och spridda över länet. Litteraturdagar, författarturnéer, uppläsningar och boksamtal önskas. Former för att stödja litteratur, författare och skrivande behöver utvecklas. Denna fråga behöver utredas och diskuteras i en förstudie.

Ungdomar i Dalarna önskar forum för skapande skrivande. Man önskar mötesplatser, workshops och professionellt stöd för skrivande och berättande. Fortsatt samverkan inom den regionala och kommunala kulturen är viktig för att i kommunikation med Dalarnas barn och ungdom bygga de nätverk som krävs för att erbjuda dem deltagande i konstformen litteratur och skrivande. En möjlighet kan vara att i kommunernas kulturskolor erbjuda den här verksamheten. En annan möjlighet är att författarnas och ungdomarnas önskemål kan mötas, frågan behöver utredas.

Det här behöver göras:

- Litteraturen som konstform ska synliggöras
- Ansvarig instans för konstformen litteratur utses
- En förstudie föreslås för att kunna formulera en strategi för att synliggöra litteraturen, stödja författare och skrivande
- Utreda möjligheten att skapa mötesplatser och bygga nätverk för att stödja ungdomars litterära skrivande

Musik

Dalarnas musikliv är brett, starkt och levande. Här musicerar man själv och upplever professionell musik av hög kvalitet. Här finns ett unikt utbud av festivaler och arenor med tillrest publik från stora delar av Sverige och världen. Pop och rock på festivalen Peace & Love, vilken är Sveriges största festival. Konstmusik av världsklass i Dalhalla, en utomhusarena i ett nedlagt kalkbrott. Dalasinfoniettan konserterar runt om i länet och står tillsammans med kommunerna Mora, Orsa och Älvdalen värd för kammarmusikfestivalen Vinterfest, där några av världens främsta solister är representerade. Uppstickaren Vattnäs Konsertlada inriktar sig på Kammaropera. Jazz och improvisation är den röda tråden på Hagenfesten i Gagnef och i år startar en ungdomsjazzfestival i Falun. Folkmusiken och världsmusiken är unik för Dalarna och Folkmusikens hus står värd för den anrika folkmusikfestivalen Bingsjöstämman och Ethno, det internationella folkmusiklägret för unga i Rättvik. Till detta kan vi lägga Musik vid Siljan och Folkmusiknatta i Falun. Världsmusiken finns på Vildrosfestivalen i skogarna vid Horndal utanför Avesta. Världens största dansbandtillställning, Dansbandsveckan, går av stapeln i Malung varje år. Musikutbildningarna i Dalarna ger bra grund för blivande musiker. Musikkonservatoriet i Falun är en förberedande utbildning i klassisk musik, folkmusik, jazz och komposition och av skolans avgångselever antas 98 procent till musikhögskolor efter avslutad utbildning. Kommunernas Musik- och kulturskolor har stor betydelse för barns och ungas musicerande. Studieförbunden deltar på ett aktivt sätt i musiklivet både för barn och unga och genom att medvetet bidra till ett brett musikliv runt om i hela Dalarna. På folkhögskolorna i Malung, Sjövik och Brunnsvik ges kurser i folk/världsmusik som ofta är vägen till högre utbildningar. BoomTown i Borlänge utbildar rockmusiker i samarbete med Musikhögskolan i Piteå.

Musik i Dalarna

”Ett levande kulturhus - en mötesplats för publik och utövare i alla genrer och åldrar”

Länsmusikorganisationen Musik i Dalarna är en stiftelse med Landstinget Dalarna som huvudman. Vi har två huvudarbetsområden, Musik Barn & Ungdom och Dalasinfoniettan.

Musik i Dalarna ger offentliga konserter och producerade 311 evenemang år 2011 för alla åldersgrupper, på skolor och konsertscener runt om i Dalarna. Merparten av dessa konserter är riktade till barn och unga.

- Musik Barn & Unga förmedlar föreställningar till länets skolor.
- Dalasinfoniettan och dess 28 musiker erbjuder konserter till länets alla kommuner.
- Dalasinfoniettans kör är en del av verksamheten.
- Musik i Dalarna har, sedan år 2006, ett större åtagande i festivalen Vinterfest som utvecklats tillsammans med kommunerna Mora, Orsa och Älvdalen.
- Musik i Dalarna producerar även festivalen Musik vid Siljan sedan år 2011.
- Musik i Dalarna är sedan år 2010 huvudman för den kompletterande utbildningen vid Musikkonservatoriet Falun.

Nuläge

Barn & Unga

Musik i Dalarna ingår idag i ett musikaliskt kretslopp bestående av samarbeten med länets skolor, musik- och kulturskolorna, utbildningarna vid Musikkonservatoriet Falun, konsertverksamheterna och festivalerna. Vi strävar efter att vara en resurs för barn och unga genom att erbjuda levande möten med professionella utövare vid våra konserter men också aktiviteter som inbjuder till eget utövande och skapande. Musikupplevelser för barn och unga är en prioriterad del av Musik i Dalarnas verksamhet. Mötet med den levande musiken framförd av skickliga musiker kan vara den positiva erfarenhet som innebär början på ett livslångt intresse, både som utövare och konsertbesökare. Vi har ett långsiktigt perspektiv och en mångårig erfarenhet av verksamheten för barn och unga. I utbudskatalogen, *Levande musik i skolan*, förmedlas föreställningar med frilansande professionella grupper och artister från hela landet till länets skolor varje termin. Musik Barn & Unga arrangerar även länsdelen av den riksomfattande ungdomsmusiktävlingen *Musik Direkt* och Musik i Dalarnas egen länstävling, *Musica Akustica*, i samarbete med musik- och kulturskolorna. Musik Barn & Unga medverkar till internationella utbyten för musicerande ungdomar i samband med världsmusiklägret *Ethno* som arrangeras i samarbete med Folkmusikens hus.

I festivalerna Vinterfest och Musik vid Siljan finns förutom konserter även projekt som är direkt riktade till barn och unga. Bland dessa kan nämnas projektet *Musikom* under Vinterfest, som engagerar såväl konservatoriestudenter som yngre musik- och kulturskoleelever samt de två scenerna för unga musiker under festivalen Musik vid Siljan. Samarbetet med studieförbundet Sensus och Musik vid Siljans vänförening gör att vi kan arrangera kurser under festivalen Musik vid Siljan.

Konsertverksamhet

Dalasinfoniettan har en bred konsertverksamhet med allt från intim kammarmusik i det lilla rummet till att spela opera i Dalhallen. Framgångsrika samarbeten med artister och dirigenter inom den västerländska konstmusiken men även inom jazz, pop & rock gör att orkestern både har bredd och spets i sin verksamhet. Orkestern har under senare år upplevt en stark konstnärlig utveckling mycket tack vare den numerära utökning från 20 till 28 st. musiker som landstingsfullmäktige beslutade om år 2004. Detta arbete fortsätter kontinuerligt och orkesterns konstnärliga utveckling och kvalitet tryggas genom att dirigenten Tobias Ringborg tillträder

som Dalasinfoniettans chefsdirigent år 2012. Genom orkestrernas samverkan med frilansande musiker, artister och dirigenter såväl regionalt, nationellt och internationellt är länsmusikens orkesterverksamhet en viktig motor för det fria musiklivet. Musik i Dalarna bedriver genom orkesterverksamheten och våra festivaler en aktiv programpolitik där nutida musik regelbundet inkluderas. Vi är engagerade i Uppsala Tonsättartävling och beställer regelbundet nyskriven musik. Dalasinfoniettans kör medverkar vid ett flertal produktioner varje år. Kören, som består av medlemmar från flera andra körer i länet, vill med sin verksamhet samla länets främsta körsångare kring konsertprojekt som Musik i Dalarna arrangerar. David Lundblad är sedan år 2011 kormästare för Dalasinfoniettans kör och deltar i Musik i Dalarnas programråd.

Musik i Dalarna samarbetar regelbundet med systerorganisationer i angränsande län. Orkestern har under många år samarbetat med Västerås sinfonietta, Gävle symfoniorkester och Wermlands operaorkester och genom dessa samarbeten kunnat erbjuda publiken stor orkestermusik. Under perioden 2013– 2015 avser vi att ytterligare fördjupa dessa samarbeten.

Festivaler och internationella kontakter

Kammarmusikfestivalen Vinterfest är ett samarbete mellan kommunerna Mora, Orsa, Älvdalen och Musik i Dalarna. Festivalen kan årligen presentera ett femtontal konserter med internationella artister som uppträder i unika miljöer i Ovensiljan. Festivalen har inneburit att Musik i Dalarna utvecklat ett internationellt kontaktnät med artister och dirigenter som har stor betydelse för organisationens verksamhet. Den svenske klarinettisten Martin Fröst är sedan 2007 konstnärlig ledare för Vinterfest. Vi har sedan år 2010 ett flerårigt avtal med samarbetskommunerna gällande Vinterfest. Detta avtal kommer att förlängas till år 2015 för att löpa parallellt med kulturplanen. Detta möjliggör en fortsatt utveckling av Vinterfest för att ytterligare befästa festivalens ställning som en kammarmusikalisk begivenhet av internationell betydelse.

Musik i Dalarna producerar sedan år 2011 festivalen Musik vid Siljan. Festivalen, som hämtar sin kraft ur Dalarnas rika musiktradition, spänner över ett stort fält av musikaliska uttryck som presenteras i unika miljöer kring Siljan med en självklar närhet till natur och kulturhistoria. Musik i Dalarna har tecknat ett flerårigt avtal med Musik vid Siljan AB rörande festivalen som ska gälla under de kommande åren.

Utveckling

Dalarna behöver ett modernt kulturhushus som kan erbjuda ett "genrebrett" utbud och som samtidigt kan vara en attraktiv samlingsplats för invånarna. Frågan om ett nytt konserthus med modern teknik är ett naturligt steg för att behålla en gynnsam utveckling av musiklivet i Dalarna. Det skulle ge helt nya möjligheter till utveckling av publikarbetet, kontakter med företag och näringsliv samt utbyte med andra musikutövare, nationellt och internationellt.

Musik i Dalarna erbjuder varje konsertsäsong arrangörer i länet produktioner med Dalasinfoniettan. Ett fungerande och välutvecklat arrangörskap är en förutsättning för att nå ut med kultur och konstarter till en publik i hela Dalarna och i

förlängningen uppnå viktiga kulturpolitiska mål. Vi kommer, tillsammans med landstinget Dalarna, under de kommande åren genom strategiska utvecklingsinsatser arbeta för att stödja arrangörer i länet.

Musik Barn & Unga vill tillsammans med festivalarrangören Rockstad Falun påbörja ett projekt som syftar till att utveckla unga musikers entreprenörskap. Med detta tvååriga projekt vill vi bidra till att unga musiker i länet får fördjupa sig i ämnen som kan hjälpa dem att skapa en bra grund som egna företagare och entreprenörer

Musik i Dalarna ska vara en drivande kraft i den översyn som initierats av landstinget för att utveckla musiksamverkan i Siljanområdet.

Musik i Dalarna kommer att söka utvecklingsbidrag från Kulturrådet och Musikplattformen för att bygga upp ett musikteaterprojekt för barn med barn. Det är ett långsiktigt projekt som ska byggas upp över flera år som syftar till att ge barn och unga möjlighet att både uppleva och delta i skapandet av musikteater.

Genom fortsatt samverkan med olika aktörer i Dalarna avser vi att utveckla verksamheten som riktar sig mot barn och unga, bland annat genom att involvera Dalasinfoniettan i flera projekt under den kommande perioden.

Vi arbetar med att förstärka kontakten mellan vår konsertpublik och Dalasinfoniettan. Den ideella vänföreningen Dalasinfoniettans vänner bildades 10 januari 2012 och ska under de kommande åren utveckla sina aktiviteter. Musik i Dalarna avser att bistå föreningen med kompetens och hjälp för att dess verksamhet ska stärkas och attrahera nya medlemmar.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Musik i Dalarna genomför varje år föreställningar och konserter i länets samtliga kommuner. Genom ett omfattande samarbete med skolor, lokala arrangörer, kommuner samt länets musik- och kulturskolor når verksamheten ut till spelplatser i hela länet. De lokaler som används i länet för föreställningar och konserter är inte alltid anpassade för personer med funktionshinder. För att öka tillgängligheten kommer insatser göras efter dialog med Landstinget Dalarna och länets kommuner om ansvar för att i möjligaste mån tillgängliggöra de lokaler som används.

Kultur barn & unga

Barn och unga är en prioriterad målgrupp för Musik i Dalarna. De är inte bara kulturkonsumenter utan vi verkar också för att utveckla möjligheter till eget skapande. Tillsammans med Dalasinfoniettan, projekt inom ramen för våra festivaler eller samarbeten med Musikkonservatoriet Falun strävar vi efter att barn och unga uppmuntras till konstnärligt utövande. Mer än hälften av vår verksamhet är idag riktad till barn och unga.

Jämställdhet och mångfald

Musik i Dalarna arbetar efter Landstinget Dalarnas likabehandlingspolicy och strävar efter att ekonomi, arbetsmiljö och organisation främjar delaktighet och inflytande för både män och kvinnor. Vi arbetar aktivt för att engagera kvinnliga tonsättare, artister och dirigenter för Dalasinfoniettans verksamhet. Musik Barn & Unga strävar efter att presentera lika många kvinnliga som manliga artister i det årliga utbudet. Mångfald, öppenhet och tillgänglighet är en del av Musik i Dalarnas verksamhet.

Folkmusikens hus

”Vi vill vara en möjliggörare för kreativitet och skapande.”

Folkmusikens hus är ett resurs- och kompetenscentrum för folkmusik och dans. Ändamålen är att Bevara, Berätta och Berika. Verksamheten drivs idag som ideell förening med bidrag från landstinget, tio dalakommuner och staten, utöver egenfinansiering på 43 procent.

Folkmusikens hus verksamhet innehåller:

- Permanenta och tillfälliga utställningar.
- Konserter och kurser.
- Medarrangör av spelmansstämman i Bingsjö i juli varje år.
- DalFolk – ett länsmusikuppdrag med inriktning på folk- och världsmusik.
- Huvudman för ETHNO, världens största ungdomsläger för folkmusik.
- Ansvar för den eftergymnasiala folkmusikutbildningen vid Musikkonservatoriet Falun.
- IT-utveckling. FIOL AV, en audiovisuell databas för musik och dans som idag används av arkiv i Norge, Sverige, Finland och Nepal.
- Tjänster för digitalisering av ljudarkiv.
- Reception och butik med CD-skivor, noter och litteratur.

Utmaningar

- Att skapa en långsiktig finansieringsform för Folkmusikens hus med ett delat och tydligt engagemang från region och kommuner.
- Att bygga upp en ny driftsorganisation för och långsiktigt säkra finansieringen av världsmusiklägret Ethno.
- Att öka tillgängligheten till Folkmusikens hus utbud av musik, tjänster och kompetens i hela länet.

Prioriterade områden

Dalarnas kulturarv

Länge har det äldre bondesamhällets och industrihistoriens föremål, byggnader och landskap dominerat bilden av Dalarnas kulturarv. Det pågående arbetet med

att fastställa UNESCO's konvention om skyddandet av det immateriella kulturarvet sätter i stället sökarljuset på sådant som musik, danser, traditioner, seder, folkligt berättande och språk/dialekter. Det materiella och det immateriella kulturarvet är bägge omistliga delar för en fullständig bild av kulturarvet. Folkmusikens hus har sedan starten byggt upp tekniska resurser och kompetens att bidra i bevarandet och tillgängliggörandet av det immateriella kulturarvet. I Medieverkstaden pågår ett kontinuerligt arbete med att digitalisera folkmusikmaterial i form av ljudinspelningar och noter. Materialet har hittills kommit från Svenskt visarkiv, Sveriges Radio, Dalarnas museum, Hälsinglands och Upplands spelmansförbund, Nordic Heritage Museum i Seattle, kommunarkiv och en rad privata samlingar och arkiv. Den tekniska kompetensen har hög kvalitet och Folkmusikens hus kan erbjuda som resurs i bevarandet av mer generellt kulturhistoriskt ljudmaterial från museer, kommunarkiv, hembygdsrörelse, släktforskning mm. Det finns stora möjligheter för en ökad samverkan med andra arkivverksamheter i länet.

Medborgarperspektivet, deltagande i kulturlivet

Folkmusikens hus kommer att fortsätta utveckla de arbetssätt som utmärkt verksamheten sedan starten. Att genom arbete i nätverk tillsammans med institutioner och civilsamhällets olika organisationer, föreningsliv, folkbildning, musiker bereda människor möjlighet att utöva levande musik, ta del av kunskap och ett rikt musikliv. Att fungera som möjliggörare och en plattform för kreativitet och skapande.

I folkmusiken är unga och gamla, virtuoser och nybörjare, proffs och amatörer delaktiga i en större musikalisk gemenskap – den är en uttalad deltagarkultur. Spelmansstämman kan stå som en samlade symbol för detta. Folkmusikens hus ser som en viktig uppgift att arbeta för att denna inkluderande hållning bibehålls, även i ett folkmusikliv som de senaste decennierna genomgått en ökande professionalisering.

Internationella kontakter, mångkulturell samverkan

Folkmusikens hus övertog 2011 huvudmannskapet från Rikskonserter för Ethno, världens största ungdomsläger för folk- och världsmusik med hundratalet deltagare från hela världen. Ethno Sverige utgör "moderethno" för tiotålet andra Ethno i världen. Vi har en central position i Jeunesses Musicales International's organisation som knutpunkt för detta nätverk. Som verksamhet är Ethno ett av de största internationella barn- och ungdomsprojekten i Sverige på musikområdet. Att Folkmusikens hus nu är huvudman för Ethno är en stor tillgång för regionen i form av delaktighet i nya internationella nätverk på musikområdet, men också en utmaning inför framtiden vad det gäller att skapa en uthållig ekonomisk och organisatorisk bas för verksamheten. Genom ett engångsbidrag från kulturrådet kunde verksamheten drivas 2011. En prioriterad uppgift är att bygga upp en ny driftorganisation för och långsiktigt säkra finansieringen av världsmusiklägret Ethno. Här söker Folkmusikens hus även samverkan med länsmusikorganisationerna i Uppland och Gävleborgs län.

Kulturskaparnas situation

Svenska musikhögskolor har sedan sjuttioalet drivit utbildningar inom jazz, afro-amerikansk musik och folkmusik, och trots de kraftiga omvälvningar som kännetecknat det svenska musiklivet vad det gäller breddningen av genrettryck med hög konstnärlig kvalitet och kreativitet, avspeglas detta i mycket blygsam omfattning vad det gäller möjligheten till längre projektanställningar eller fasta tjänster inom länsmusikorganisationerna.

Vi ser som ett önskvärt steg i utvecklingen av Dalarnas musikliv att 2–4 professionella musiker från det icke institutionsanknutna musiklivet bereds möjlighet att i 1–3-åriga projektanställningar utveckla musikområden i samverkan med skolor, och andra musiker i länet. ResiDans-projektet skulle kunna ses som ett första steg i denna utveckling.

Kvalitet och förnyelse i utbudet

Folkmusikens hus avser att förstärka sitt arbete med att erbjuda ett brett och högkvalitativt musikliv till Dalarnas kommuner. Folk- och världsmusiken är idag en kreativ del av det moderna musiklivet med stor spännvidd i sina uttrycksformer. På detta sätt vill Folkmusikens hus också vara en resurs i arbetet med att göra Dalarna till ett spännande och egensinnigt kulturlandskap, där mötet mellan en rik och mångskiftande kulturhistoria och det moderna och utblickande inte står i motsättning, utan erbjuder unika möjligheter till konstnärlig utveckling. Musiklivet i hela dess bredd, från ideellt föreningsliv till professionellt verkande institutioner och utövare, skall omfattas i detta arbete. Som region har Dalarna unika möjligheter att sammankoppla kulturlivet med regional och kommunal utveckling!

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

En förutsättning för en länsmusikverksamhet med tillgänglighet året runt i länets alla delar, är ett fungerande mottagarled i kommunerna. De ekonomiska möjligheter som ligger i samspelet mellan den kommunala bidragsgivningen och det statliga arrangörstödet kan här vidareutvecklas.

Vi ser också stora möjligheter i att involvera nya typer av arrangörer. Ett bredare genretänkande skulle ge starkare, mer professionellt arbetande arrangörer. En förstärkning på detta område innebär också en förbättring av frilansande musikers situation vad det gäller arbetstillfällen.

Det utbud som Folkmusikens hus presenterar är också relativt småskaligt vad det gäller scenanspråk. Detta gör högkvalitativa produktioner möjliga att turnera på mindre orter med små scener, hembygdegårdar, bygdegårdar, Folkets hus etc. Nedläggningen av Rikskonserter har också starkt begränsat Folkmusikens hus och flertalet andra länsmusikorganisationers möjlighet att erbjuda ett internationellt utbud till sina konsertarrangörer. Kompetensen för internationella kontakter och turnéläggning måste nu byggas upp på nytt. Samverkan över länsgränserna med andra länsmusikorganisationer kommer att bli avgörande inför framtiden. Diskussioner har påbörjats kring detta, som behöver understödjas regionalt.

Kultur för barn och unga

I samarbetet med Dalarnas spelmansförbund vill Folkmusikens hus förstärka sina resurser på detta område. Vi avser också att få ett tätare och mer kontinuerligt samarbete med kultur- och musikskolorna. Avsikten är att öka kunskapen om och stimulera intresset för folkmusiktraditioner som omfattar hela länet. Länsmusiken i Gävleborg, Västernorrland, Västra Götaland, Region Syd med flera bygger idag upp fasta ungdomsfolkmusikensembler som turnerar i skolor och fungerar också i representationsomgångar för regionen. Vi vill utreda möjligheten för uppbyggnad av en liknande ensemble i Dalarna.

Det årliga Folkmusiknatta i Falun arrangeras av Folkmusikens hus i samarbete med arrangörsföreningen FaluFolk, Dalarnas spelmansförbund och med stöd av Falu kommun. Det är ett viktigt forum för arbetet med barn- och ungdom, inte bara i länet utan även nationellt, med stor utvecklingspotential.

Genom det folkbildningsuppdrag Folkmusikens hus har av Studieförbundet Bilda GävleDala, kan stöd ges till unga folkmusikband med allt från repetitionslokaler och ljudteknik till kontakter med arrangörer och marknadsföring. Vi ser goda utsikter i att kunna utveckla detta arbete i Gävle/Dalaregionen ytterligare.

Jämställdhet och mångfald

Att bidra till att öka kontaktytorna och skapa mötesplatser för musiker och publik med olika kulturell bakgrund är ett av Folkmusikens hus viktigaste arbetsområden inför framtiden, inte minst i ljuset av behoven av motkrafter till en tilltagande främlingsfientlighet. Arbete med jämställdhet och mångfald är inskrivet i Folkmusikens hus stadgar och ingår i vårt uppdrag. Detta kommer även att genomsyra personalrekrytering, programarbete, kursverksamhet och projekt som initieras under den kommande perioden.

Teater

Från Dalarna kommer många skickliga skådespelare, musikalartister och teaterarbetare. Dalateatern, med hemmascen i Falun, erbjuder professionell teater till hela Dalarna och söker ständigt nya vägar och samarbetsformer. Riksteaterföreningarna i Dalarna, varav flera är jämgamla med Riksteatern nationellt, erbjuder Dalarnas befolkning gästspel med olika scenkonstuttryck. Nya arrangörskonstellationer växer också fram för att erbjuda sin publik scenkonst i den egna byn eller kommunen.

Det finns otaliga exempel på hur det lokala amatörteaterlivet samverkar med professionella utövare för att skapa scenkonst, t ex har de flesta kommuner i Dalarna sin egen sommarteater eller sitt eget bygdespel. I Malung ger man Skinnarspelet, i Näs spelas Ingemarsspelen, Himlaspelet från Leksand har fått en ny renässans och Trollbröllopet i Äppelbo är Dalarnas äldsta bygdespel. Amatörteaterföreningen Humus i Hedemora riktar sig bl a till människor med funktionshinder med sin teaterfestival "Draken". I Dala-Floda finns ett årligen återkommande cirkusläger för barn och unga med etablerade cirkusartister som lärare och inspiratörer. I Ludvika finns Ludvika Minicirkus, en cirkusförening för barn och ungdomar som rönt stor framgång vid festivaler runt om i världen.

Scenkonst Dalarna

"Vi vill möjliggöra för alla barn och unga att ta del av och själva skapa kultur och förutsättningar för människor att se scenkonst på hemmaplan."

Föreningen Scenkonst Dalarna är en samordnande intresseorganisation för de lokala teater- och arrangörsföreningarna i länet och en självständig enhet av Riksteaterns organisation. Alla Riksteateranslutna arrangörsföreningar i länet är medlemmar i Scenkonst Dalarna. Sedan några år är de två scenkonstkonsulenterna en del av Landstinget Dalarnas kulturverksamheter, men arbetar även på uppdrag från föreningen Scenkonst Dalarna. Särskilt inriktas arbetet på att nå ut till små spelorter och till barn och unga.

Vårt uppdrag är att:

- Sprida scenkonst och kunskap om scenkonst till länets kommuner, organisationer, skolor och invånare, via bla utbudsdagar, utbudskataloger, nyhetsbrev och marknadsföringsinsatser.
- Tillhandahålla utbildning i arrangörskunskap, scenkonst och scenkonstens olika användningsområden genom bl a konferenser, workshops och tidsbestämda projekt.

- Samarbeta med bl a bygdegårdsrörelsen, Skådebanan, Folkets Hus & parker, Riksteatern nationellt, fria grupper, Region Dalarna och övriga länskulturverksamheterna.
- Via scenkonstkonsulenterna ingå i ett flertal nätverk nationellt interregionalt, och regionalt samt i Dansspridning Mellansverige.

Utmaningar

Att stärka alla typer av scenkonstarrangörer

Scenkonst Dalarna har en viktig roll som länk mellan scenkonstproducenter och arrangörer av scenkonst.

- För barn och unga (skola, bibliotek, fritid mm) erbjuder Scenkonst Dalarna ett subventionerat utbud av teater och dansföreställningar, som presenteras i en katalog två gånger per år. Vår ambition är att kunna utöka subventionsgraden så att arrangörer av scenkonst för barn och unga inte ska behöva betala mer än gaget för respektive föreställning.
- För lokala arrangörer (föreningar, kommuner m m) erbjuder Scenkonst Dalarna ett subventionerat utbud av scenkonst, som presenteras i en katalog en gång per år. Idag består arrangörsstödet av ett nationellt stöd från Riksteatern. Vår ambition är att utöka stödet med ett regionalt stöd som ska sporra kommunerna att satsa mer på sina lokala arrangörer.

Att stärka kommunerna i deras arbete med Skapande skola-projekt

Nationella satsningar som Skapande skola ger skolan möjlighet att genom kulturen förnya verksamheten och de pedagogiska verktygen i skolans värld.

- Scenkonst Dalarna vill anta utmaningen att möta efterfrågan på kunskap och stöd från olika parter i arbetet med Skapande skola. Scenkonst Dalarna vill också inspirera fler att ta del av satsningen och själva skapa nya sätt att initiera kulturen i skolans arbetsformer.

Prioriterade områden

Stärka ideella arrangörer i länet

- Scenkonstportalen.se är ett skyltfönster, framtaget av Riksteatern nationellt. Syftet är att närma scenkonstartister/producenter och arrangörer till varandra. Scenkonst Dalarna kommer att utbilda länets arrangörer i hantering av verktyget.
- Scenkonst Dalarna samverkar med Dalateatern i ett treårigt projekt, Kultur på hemmaplan. Ambitionen är att omfatta alla Dalarnas kommuner. Arrangörer och producenter ska samverka med och lära av varandra från repertoarplanering till arrangerandet av en föreställning i den egna lokalen. Kommunala representanter ska göras uppmärksamma på de ideella krafterna arbete. Kunskaperna från detta arbete kommer förhoppningsvis att leda till fler kulturarrangemang på mindre orter, i mindre lokaler med en utökad insikt och kompetens också hos kommunala tjänstemän och politiker.

Att öka barns och ungdomars inflytande över kulturpolitiska beslut och öka deras delaktighet i kulturlivet

Enligt FNs konvention om barns rättigheter ska barn ha ett reellt inflytande över de frågor som rör dem.

- Scenkonst Dalarna har initierat och vill fortsätta att driva ett inflytandeprojekt som riktar sig direkt till barn och ungdom. Projektet är i dagsläget ett samarbete mellan Scenkonst Dalarna, Riksteatern, Landstinget Dalarna och Region Dalarna. Under kommande år ska projektet utökas med verkstäder och - forskning och förhoppningsvis skapa nya vägar för vuxenvärlden att få en insyn i, få ta del och prioritera barns och ungas kulturpolitiska insikter och åsikter.
- Föreningen Scenkonst Dalarna satsar också på att stärka barns och ungas tillgång till kultur på fritiden genom ett riktat stöd till de ideella arrangörerna för att arrangera familjeföreställningar.

Göra Dalarna till ett attraktivt län för scenkonstartister att verka och bo i

- Dalarna har inga fria teatergrupper. Om teater-, dans- eller nycirkusgrupper erbjuds resurser i form av residens genereras föreställningar, workshops och föreläsningar som skulle komma Skapande skola projekt, skolor, kulturskolor och publik till del. Projekten skulle också främja amatörkulturens utveckling i länet.

Utveckla kulturella utbildningar i Dalarna

- Dalarna har landstingsägda folkhögskolor. Scenkonst Dalarna vill se över möjligheterna att i samverkan med dessa erbjuda scenkonstfrämjande utbildningar som till exempel amatörteaterledarutbildning och dramapedagogutbildning.
- Scenkonst Dalarna har inlett ett samarbete med Högskolan Dalarna. Ambitionen är ett samarbete med lärarutbildningen för att utbilda studenterna i hur estetiska läroprocesser kan bli ett naturligt verktyg i undervisningen och hur scenkonstupplevelser kan vara en del av detta arbete.

Horisontella perspektiv

Kvalitet och förnyelse

- Scenkonstkonsulenterna har tillsammans med Riksteatern nationellt och regionalt tagit fram ett verktyg med gemensamma urvalskriterier för bedömning av scenkonst.
- Förnyelsen sker bland annat genom att erbjuda nya scenkonstuttryck, föreställningar och grupper genom Scenkonst Dalarnas förmedling. Konsulenterna är verksamhetens redskap för att ha kvalitetsgranskning, omvärldsspaning och för att möjliggöra för regionen att ta del av det som händer inom scenkonstområdet.

Tillgänglighet

- Att ha möjlighet att ta del av scenkonst utan att behöva åka till storstäderna är en fråga om jämlika möjligheter för alla medborgare att delta i kulturen. Scenkonst Dalarna gör varje år ett urval av föreställningar för offentlig visning i olika stora lokaler för att erbjuda arrangörer på små orter och på små spelplatser. För de små orterna/små spelplatserna avsätter också Riksteatern nationellt ett arrangörsstöd som fördelas av föreningen Scenkonst Dalarna.
- Scenkonst Dalarna gör varje termin ett urval av föreställningar för barn och unga om erbjuds med ett arrangörsstöd. Syftet med arrangörsstödet är att öka tillgängligheten i hela länet och ge jämlika förutsättningar att arrangera - scenkonst för barn och unga oavsett var i länet man bor. Stödet täcker kostnaderna för de fria gruppernas resor och traktamenten och kan förhoppningsvis på sikt utökas att också omfatta logi.
- Scenkonst Dalarna erbjuder i utbudet föreställningar som riktar sig till barn i behov av särskilt stöd. Bland annat finns föreställningar för barn i särskola. Till föreställningarna erbjuds också möjlighet till syntolkning.
- Scenkonst Dalarna ger stöd till Kulturfestival Draken som är en nordisk teaterfestival för personer med någon form av funktionsnedsättning.
- Genom samverkan med Dalarnas Dövas förening och Riksteaterns Tyst Teater erbjuds föreställningar på teckenspråk.

Barn och unga

- Scenkonst Dalarnas förmedling av teater- och dansföreställningar för barn och unga till förskolor, skolor och på fritiden möjliggör för barn och unga i länet att ta del av ett sceniskt kulturarv och att diskutera och reflektera över angelägna och aktuella samhällsfrågor.
- Scenkonst Dalarna ingår i det regionala nätverket Ung Kultur Dalarna var syfte är stärka förutsättningarna för barn- och ungdomskulturen. Scenkonst Dalarna vill verka för att stärka nätverket som plattform i frågor om barnkultur och verka för att utöka samverkan mellan Ung Kultur Dalarna, Region Dalarna, kommunala musik- och kulturskolor m fl.

Jämställdhet

Scenkonst Dalarna arbetar för att främja delaktighet och inflytande för både män och kvinnor. I urvalsprocessen till utbudet för barn och unga är jämställdhetsperspektivet prioriterat. Scenkonst Dalarnas erbjuder produktioner som berör frågan om jämställdhet tillsammans med lärarhandledningar som hjälp för att fördjupa och problematisera föreställningen.

Mångfald

Scenkonst Dalarna arbetar, med stöd från Riksteatern, för att finna nya sätt att nå olika målgrupper. Till vissa föreställningar erbjuder Riksteatern tolkningar till fler språk via appar i mobiltelefonen och via programhäften på olika språk.

Internationell samverkan

Genom Riksteatern kan Scenkonst Dalarna ibland erbjuda internationella gästspel.

Dalateatern

*”Vi måste föra samtal med publiken,
våga ställa frågor och lyssna in svaren.”*

Dalateatern är en av Sveriges 19 länsteatrar med ett regionalt uppdrag. Den startade 1972 och drivs i stiftelseform, med Landstinget Dalarna som stiftare och ensam huvudman. Genom åren har flera av Dalateaterns uppsättningar uppmärksammats långt utanför länets gränser. Lyckans dar, Tokfursten, Masdjävlar och Spelman på taket är bara några föreställningar som satt Dalateatern på den nationella kartan. Under flera år hade Dalateatern regeringens nationella uppdrag för barn- och ungdomsteater, något som fortfarande tydligt avspeglar sig i allt man gör.

Verksamheten idag

- Att driva teaterverksamhet främst inom Dalarnas län med en fast ensemble och ge stöd, samarbeta med och ge stöd åt länets amatörteaterverksamhet.
- Dalateatern utvecklas tillsammans med länets befolkning. Man samråder också med statliga och kommunala myndigheter och utvecklar samarbetsformer med regionteatrar i angränsande län och övriga kulturinstitutioner.
- Hälften av vår verksamhet riktas mot barn och unga, främst i form av skolföreställningar. Till samtliga föreställningar utarbetas särskilda pedagogiska program och Dalateatern förfogar över en tillsvidareanställd dramapedagog som ansvarar för detta och för kontakterna i Skapande Skola-projekt.
- Vi kompletterar den egenproducerade repertoaren genom samarbeten och gästspel. På detta sätt garanteras utbudet av soppteater, barnteaterlördagar men även ett utbud av nycirkus och dans.
- Att samverka med Scenkonst Dalarna i bland annat arrangörsutvecklingsfrågor och med Falu Teaterförening om gästspelsutbudet i Falun.

Utmaningar

Att stärka arrangörerna

För att teaterns produktioner skall nå ut till hela länets medborgare, behövs arrangörer som beställer och tar emot föreställningarna och som marknadsför dem. Det kan gälla allt från att utfärda förlusttäckningsgarantier och erbjuda arbetsmiljömässigt goda lokaler för de gästande ensemblerna till bekväma lokaler för publiken. Dalateatern fungerar gärna som bollplank och samtalspartner kring denna angelägna utmaning.

Vad vill folk se

Att nå den publik som inte kommer. För att ta reda på mer om vilka hinder som finns för att inte gå på teater, tänker vi ta del av den kartläggning som gjorts av

SOM-institutet vid Göteborgs Universitet. Ett vanligt förekommande svar är att man vill delta men saknar någon att gå tillsammans med, vilket talar för teatern som en social mötesplats. Detta är något vi lyckosamt utvecklade i konceptet runt vår samproduktion "Spelman på taket" och som vi kommer att fortsätta utveckla.

Digitala föreställningar

De upphovsrättsliga reglerna kring digitala föreställningar bör ses över. Dalateatern har förhandlat fram ett tillfälligt avtal med teaterförbundets bolag TROMB om ersättningsfrågorna vid interaktiva föreställningar. Den interaktiva teknik som Dalateatern kan och vill använda sig av är under utveckling.

Prioriterade områden

- Dalateatern vill bedriva opinionsbildande verksamhet lokalt och på det nationella planet genom LTS (Länsteatrarna i Sverige) och Svensk Scenkonst.
- Dalateaterns vuxenproduktioner ska finnas tillgängliga för arrangörer i hela länet och anpassas efter de sceniska förutsättningar som finns att tillgå.
- Andelen verksamhet riktad mot barn och unga ska kvarstå på nuvarande nivå, 50 procent. Vi tänker fortsätta att erbjuda skolföreställningar med länkade pedagogiska projekt och vara ett positivt bollplank till skolan i Skapande Skola-projekt i hela länet.
- Vi vill fortsätta att etablera och skapa fler samarbeten med fria teatergrupper, aktörer inom nycirkus och den klassiska danskonsten.
- Kvalitet och förnyelse. För att kunna erbjuda en repertoar som avspeglar det som dagens publik (både unga och vuxna) engageras av, krävs en ständig dialog. Vi måste föra samtal med publiken, fråga och lyssna. Vi vill ta deras tankar på allvar och utveckla deras idéer i vår repertoar.
- Vi fortsätter arbetet med att göra arrangörerna i kommunerna så kompetenta och entusiastiska som möjligt. Detta görs i samarbete med Scenkonst Dalarna i ett brett arrangörsutvecklingsprojekt över tre år som är helt finansierat, vilket gör att alla arrangörer kan delta. Utbildningen är upplagd kring ett antal verkliga arrangemang som skall genomföras under treårsperioden.
- Evenemang som ökar attraktionskraften för besöksnäringen bör gå hand i hand med vårt uppdrag att verka i hela länet och vår skolverksamhet.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Vi har genomfört en utbildning i bemötandefrågor.

Våra föreställningar syntolkas och tolkas ibland även till främmande språk.

Tillgänglighetsfrågorna i hela länet är intimt förknippade med hur lokalerna ser ut ute i kommunerna. Här är det kommunala ansvaret för tillgängligheten oerhört väsentligt. Ett diskussion pågår med Giron Sámi Teáhter i Kiruna under 2013. Dalateatern driver tillsammans med Malung Folkhögskola och Länsbibliotek Dalarna frågan om "Fristadsförfattare" i Dalarna.

Kultur för barn och unga

Barn och unga är en av våra absolut viktigaste målgrupper och vår verksamhet för dem kommer att fortsätta att vara 50 procent av den totala verksamheten fram till 2015.

Jämställdhet och mångfald

Vi vill medverka till ett mer hållbart och jämställt samhälle genom våra arbetsformer och vår repertoar och verka för att undanröja fördomar, ekonomiska och sociala hinder. Vi använder den "Jämställdhetscheck" som Teaterförbundet tillsammans med Svensk Scenkonst tagit fram, vid all vår repertoarplanering. Denna synar representantskap i alla upphovsfrågor, rollfördelning, teknisk bemanning samt konserverande av könsroller i gestaltning och marknadsföring. Även teaterns ledningsfunktioner och styrelsesammansättning granskas. Även om könsfördelningen kan variera något mellan åren har Dalateatern en jämn könsfördelning bland sina anställda och den redovisas årligen i verksamhetsberättelsen. Vid nyrekryteringar betraktas alltid frågan om underrepresenterat kön. Årligen genomförs en personaldag som ägnas åt diskrimineringsproblematik. Teaterns mångfald redovisas på motsvarande sätt i verksamhetsberättelsen. Mångfaldsfrågor och jämställdhetsfrågor behandlas på samma sätt och av samma samverkansorgan inom Dalateatern.

Regional enskild arkivverksamhet

Arkiven är en outtömlig källa till kunskap om vårt gemensamma kulturarv. Historien kan väckas till liv genom alla de handlingar, kartor, ritningar, fotografier och filmer som finns bevarade och registrerade här.

I Falun finns tre omfattande arkiv samlade under samma tak: Arkivcentrum i Dalarna, Dalarnas Folkrörelsearkiv och Falu kommuns centralarkiv. Filmarkivet i Grängesberg är en del av Kungliga bibliotekets verksamhet och ett kulturhistoriskt arkiv för svenska folkets filmer.

Arkivsektorn är delad i två delar – offentliga och enskilda arkiv. Offentliga arkiv är statliga och kommunala arkiv och enskilda arkiv är föreningars arkiv, företagsarkiv, privatpersoners arkiv, gårdsarkiv m m.

Dalarnas län omfattar 15 kommuner. I varje kommun finns ett kommunarkiv, som är en myndighet och lyder under offentlighetsprincipen och arkivlagen. I kommunarkiven bevaras olika kommunala myndigheters och nämnders arkiv, som till exempel arkiv för skolnämnden, socialnämnden etc. Länsarkivet i Hälsjö bevarar landstingsmaterial, men har även ett speciellt avtal med Ludvika kommun och bevarar även Ludvika kommuns arkivmaterial.

De enskilda arkiven i Dalarna finns bland annat på Dalarnas Folkrörelsearkiv och Arkivcentrum i Dalarna, som är ett näringslivsarkiv under uppbyggnad.

Folkrörelsearkivet arkiverar folkrörelser och föreningars arkiv, medan näringslivsarkivet riktar sig mot företagare. Dessa två arkiv har helt olika organisationsform och olika verksamhetsområden.

Dalarnas Folkrörelsearkiv är en ideell förening och Arkivcentrum är en ekonomisk förening.

Arkivcentrum i Dalarna har följande medlemmar: Borlänge kommun, Dalarnas Folkrörelsearkiv, Falu kommun, Landstinget Dalarna, Riksarkivet, Stiftelsen Koppaberget, Stora Enso och Svenska kyrkan.

Dalarnas Folkrörelsearkiv

”Låt oss värna om de nya folkrörelsernas och minoriteternas arkivmaterial.”

Initiativet till att grunda ett regionalt föreningsarkiv togs gemensamt av Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbund och Dalarnas bildningsförbund 1959. Det var början på Dalarnas Folkrörelsearkivs nu mer än 50-åriga historia. Ursprungligen var arkivet en depå för arbetarrörelsens arkivmaterial, men de övriga så kallade

traditionella folkrörelserna – Arbetarrörelsen med tillhörande politiska – och fackliga organisationer, nykterhetsrörelsen, frikyrkorörelsen, den kooperativa rörelsen och idrottsrörelsen, som uppstod kring slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, kom snabbt att deponera sitt material i arkivet. Arkivet är idag politiskt oberoende och hyser alla de större partiernas arkiv. I Dalarnas Folkrörelsearkiv finns arkiv deponerade från samtliga 15 kommuner i Dalarna. Totalt omfattar materialet mera än 3 800 arkivbildare.

Nulägesbeskrivning

- Vår viktigaste uppgift är att fortsätta långtidsbevara, vårda och tillgängliggöra det rika kulturhistoriska material som folkrörelse- och föreningslivets organisationer i Dalarna har skapat. Arkivet har idag 139 medlemsorganisationer och en stor mängd historiskt material, som arkivet äger då det inte längre finns någon huvudman för dessa föreningsarkiv.
- Åstadkomma en sökandefunktion för att kartlägga, inventera och omhänderta dagens föreningslivs arkiv i samtliga kommuner i Dalarna. För närvarande pågår ett inventeringsprojekt av föreningar i Borlänge kommun. Övriga kommuner i Dalarna har inventerats fram till år 2004. En uppdatering fram till dags dato behövs för de övriga kommunerna.
- Värna om de ”nya folkrörelsernas” material och även minoriteters arkivmaterial. Syftet är att få även dessa grupper att deponera sitt material i Folkrörelsearkivet.
- Fortsätta att ordna, förteckna och tillhandahålla arkivmaterial, något som till 80 procent utgör vår basverksamhet. Syftet är att långtidsbevara och upprätthålla ett stort ovärderligt kulturarv, som folkrörelsernas historiska material, tillsammans med föreningsmaterialet utgör. Arkivets bestånd publiceras fortgående i Riksarkivet nationella databas NAD.

Utmaningar

Att tillvarata och kartlägga nu existerande folkrörelser och föreningsarkivmaterial är en framtida utmaning. Speciella insatser behöver göras för att ta till vara invandrarföreningarnas arkiv. Dels behövs informationsinsatser för att sprida kunskap om arkivets verksamhet i syfte att få nya deponerade arkiv, dels krävs det förbättrade möjligheter att ta emot material från nya grupper. Samtidigt bör de medlemmar som arkivet redan har aktiveras för att göra dem mera delaktiga i arkivets verksamhet. Genom kurser, evenemang och informationsinsatser riktade mot arkivets medlemmar kan kontakten och relationen med medlemmarna stärkas.

Synliggörandet av arkivmaterialet görs genom olika typer av projekt, utställningar och samarbeten (föreläsningar, kurser, evenemang) tillsammans med andra kulturinstitutioner inom och utanför arkivsektorn. Ökad samverkan är därför en av de framtida utmaningar som verksamheten står inför. Vi behöver inte bara prioritera samverkan med de två andra arkiven som ingår i Arkivcentrum i Dalarna, utan även utveckla samarbetet med andra kulturinstitutioner, som till exempel Dalarnas Museum, Folkmusikens hus, bildningsförbunden och Högskolan Dalarna. All denna samverkan gynnar regionen i sin helhet.

Vi vill också fortsättningsvis kunna erbjuda alla användare av arkivet, såväl forskare som allmänheten, en god forskarservice.

En av de största utmaningarna är det ökade behovet av och kravet på digitalisering vilket kräver kompetens och riktlinjer.

Prioriterade områden

Bland de områden som kommer att prioriteras utöver kärnverksamheten – att ordna och förteckna, vårda och tillgängliggöra material – vilket fortsättningsvis behöver ges högsta prioritet, finns:

- Inventeringar av kommunernas föreningsbestånd, vilket redan påbörjats men behöver en uppföljning och komplettering.
- Speciella insatser riktade mot nya målgrupper av både deponenter och användare.
- Ökad informationsspridning och utåtriktad verksamhet, samt kompetensutveckling för att bemöta nya utmaningar/nya användargrupper.
- Skapa och upprätthålla en god och väl fungerande forskarservice med forskarsal och referensbibliotek tillsammans med Arkivcentrum Dalarna.
- Digitalisering av materialet.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Samlokaliseringen av Arkivcentrum, Falu kommuns centralarkiv och Folkrorelsearkivet förväntas göra Arkivcentrum Dalarna till en bas för samlad kompetens och kunskapsspridning. Användarna får en förbättrad service och därigenom ökad tillgänglighet och deras möjligheter att ta del av Dalarnas kulturarv förbättras.

Ett sätt att markant öka tillgängligheten är att skapa nya nätbaserade databaser och portaler. För att förbättra arkivens exponering utåt ska en arkivportal för länets alla arkiv etableras. En arbetsgrupp – Arkivforum – arbetar för närvarande med frågan om arkivportalen.

Tillgängligheten ökas också radikalt om flera aktörer deltar i den del av arkivets verksamhet, som inte rör den inre kärnverksamheten. Utbudet av till exempel kurser i släktforskning- och lokalhistoria, ökas om flera aktörer samarbetar kring dessa kurser, som kan hållas på olika orter i Dalarna.

Både högskolestudenter och gymnasielever besöker arkivet regelbundet. Samarbetet med Högskolan Dalarna har resulterat i ökade kontakter och flera besök av både studenter, handledare och forskare.

Ett vetenskapligt råd för Arkivcentrum i Dalarna har grundats och ska driva gemensamma projekt. Syftet är att synliggöra materialet. Ett gemensamt projekt kring idrottsrörelsen, där material från samtliga tre arkiv kan kombineras och lyftas fram, initieras. Även andra kulturinstitutioner planeras ingå i projektet, som beräknas få sin början under år 2012.

För den kommande tidsperioden 2012–2015 kommer arkivpedagogiska insatser riktade mot gymnasielever och högskolestudenter att beaktas. Ett samarbete med Arkivcentrum i Dalarna och Falu Kommuns världsarvspedagog ska utvecklas

under perioden.

Folkrörelsearkivet styrelse ska ta ställning till en eventuell fortsättning på det mångåriga frikyrkoprojektet – en dokumentation av alla länets frikyrkor och tillhörande kapell i samtliga kommuner i Dalarna – som avslutades år 2008. - Fortsättningen skulle innebära ett samarbete med Länsstyrelsen i Dalarna och att det kommer att ordnas utställningar och ges ut en bok.

Arkivkurser har påbörjats och ska fortsätta i samarbete med olika - bildningsförbund. Syftet är att öka intresset för och kunskapen om bevarande av Dalarnas kulturarv, samt att förenkla och göra den dagliga administrationen och hanteringen av arkivmaterial effektivare. Målgruppen är främst arkivets egna medlemmar, (för närvarande 139 stycken) arkivets arkivombud i kommunerna, men också förtroendevalda i föreningar. Kurserna ska ges på olika platser i Dalarna så att så många som möjligt ska kunna delta.

Kulturell mångfald

Att tillvarata dagens föreningslivs material är att tillvarata morgondagens historia. Det material som finns deponerat i arkivet omfattar hela Dalarna och alla delar av föreningslivet. Genom att nya arkivbildare ansluter sig till arkivet och nya användare tillkommer, ökas mångfalden.

Arkivcentrum i Dalarna

"Arkiv är både faktabas och inspirationskälla."

Arkivcentrum i Dalarna bildades hösten 2006 som en ekonomisk förening med uppdrag att driva ett näringslivsarkiv, främja forskning samt vara ett forum för näringslivshistoria i länet. Medlemmar i den ekonomiska föreningen är Landstinget Dalarna, Stiftelsen Kopparberget, Dalarnas Folkrörelsearkiv, Falu kommun, Riksarkivet, Stora Enso AB, Borlänge kommun och Falu Kyrkliga samfällighet. Föreningen äger en för verksamheten ändamålsenlig fastighet och är hyresvärd för Dalarnas Folkrörelsearkiv och Falu kommuns centralarkiv.

- Här förvaras, vårdas och tillgängliggörs handlingar från företag, organisationer och enskilda med anknytning till Dalarnas näringsliv. Arkivet hör till den enskilda sektorn och omfattas inte av arkivlagen eller offentlighetsprincipen.
- Arkivcentrum erbjuder, förutom arkiveringsutrymme, även rådgivning och andra arkivtjänster.
- Vi samarbetar med Dalarnas Folkrörelsearkiv och Falu kommuns arkiv på flera områden och har en gemensamt bemannad forskarexpedition som kostnadsfritt är öppen för allmänheten. Studiebesök av skolelever, studenter och andra grupper tas emot och utformas enligt önskemål.

Utmaningar

Arkivcentrums uppdrag är att bevara, vårda och tillgängliggöra de arkiv som finns deponerade på Arkivcentrum, för närvarande ca 18 000 hyllmeter handlingar och 50 000 kartor/ritningar. Största arkivet är från Stora Enso AB, fd Stora Kopparbergs

Bergslags AB. Det är landets största sammanhållna enskilda företagsarkiv och består av många delarkiv som speglar företagens verksamhet i hela länet och i angränsande landskap. Sedan 2007 äger Riksarkivet merparten av detta arkiv, ca 13 500 hm omfattande tiden 1347–1980. Arkivet är både av nationellt och regionalt intresse, särskilt avseende Falu koppargruva och Världsarvet Falun. Det är ett stort ansvar att bevara och levandegöra detta källmaterial för olika målgrupper.

Arkiven kan användas i större utsträckning och måste synliggöras inom olika områden inom som skola, släktforskning lokalhistoria, företagens historia med mera. Arkivmaterial kan också användas i utvecklingen av besöksnäringen samt kreativa och kulturella näringar, både som faktabas och som inspirationskälla.

Genom Arkivcentrums samlokalisering med Dalarnas Folkrörelsearkiv och Falu kommuns centralarkiv har det skapats en mötesplats och centrumbildning med en avsevärd mängd arkiv och därmed goda möjligheter att, på ett och samma ställe, studera Dalarnas historia ur flera olika aspekter. Idag finns samarbete med Landstingets Dalarnas arkiv genom inlån av handlingar för studier i forskarsalen. Tillsammans har vi en kompetens inom arkivområdet som kan vara till nytta för andra arkivverksamheter i länet.

Att bygga upp ett näringslivsarkiv för hela länet är en uppgift på lång sikt.

Näringslivets historia är en betydelsefull del av Dalarnas kulturarv. Det behövs omfattande insatser för att skapa insikt om vikten av att bevara företagsarkiv som representerar olika områden av länets företagsamhet. Detta säkerställer att vår regions historia inte enbart speglas av arkiv från ett dominerande företag och det officiella samhället.

Ett särskilt problemområde är hur nutidens digitala information ska kunna säkerställas som källmaterial för framtiden med samma kvalitet som hittills gällt det analoga arkivmaterialet.

Prioriterade områden

Basverksamheten att omhänderta, ordna och förteckna arkiv prioriteras.

Särskilda insatser skall göras för att komplettera beståndsregistret, närmare bestämt en lista över arkiv som förvaras på Arkivcentrum, för publicering på nätet. En enkel arkivguide ska utarbetas.

Arkivmaterialet ska göras tillgängligt i större utsträckning

Forskarexpeditionen vidareutvecklas, sökbarheten förbättras genom utveckling av interna databaser och tillgång till fler andra förekommande databaser.

Arkivcentrum avser att publicera sitt beståndsregister och delar av sin förteckningsdatabas i Riksarkivets Nationella Arkivdatabas (NAD).

Förutsättningen för att skapa en gemensam portal för flera arkiv i länet ska undersökas. Lokalhistorisk forskning och släktforskning utvecklas genom riktad information till aktuella målgrupper. Kurser i olika ämnen planeras tillsammans med bildningsförbund, folkhögskolor och andra aktörer. Samarbetet med Högskolan Dalarna har god utvecklingspotential.

Uppbyggnad av näringslivsarkivet

Arkivcentrum ska aktivt informera företag om nyttan av ett välskött företagsarkiv

och vikten av att bevara företagens arkiv för framtiden. Arkivcentrum ska erbjuda kompetens och arkiveringsutrymme. Vi ska skapa förutsättningar att ta tillvara engagemang och finansieringsmöjligheter från den enskilda sektorn.

Under perioden har vi ambitionen att påbörja en inventering av befintliga företagsarkiv i länet för att få en samlad bild av situationen och sprida kunskap om vår verksamhet. Vi avser att samarbeta med kommunarkiv, näringslivsorganisationer, hembygdsföreningar och övriga som känner till lokala förhållanden.

För att möta behovet av att bevara digitalt skapade arkiv kommer Arkivcentrum att undersöka olika tekniska lösningar.

Samarbete

Utöver samarbetet inom centrubildningen ska redan etablerade samarbeten och kontakter fördjupas exempelvis med Landstinget Dalarnas arkiv, Högskolan Dalarna, Dalarnas museum (som äger Storas Ensos fotoarkiv) och Dalasamlingen vid Länsbiblioteket. Möjligheter att etablera nya samarbeten ska tillvaratas.

Samverkan med Riksarkivet och Landsarkivet i Uppsala i frågor som rör Stora Ensos historiska arkiv fortsätter. Samarbetet med Stiftelsen Kopparberget och Världsarvet Falun ska utvecklas, aktuellt arkivmaterial ska synliggöras mer aktivt i sitt sammanhang. Viktiga samarbetspartners är Länsstyrelsen i Dalarna, Dalarnas museum och andra aktörer som arbetar med Världsarvet Falun, länets kulturmiljöer och industrilandskap, i dessa sammanhang är det historiska arkivet en rik källa.

Arkivcentrums medverkan i olika samarbetsorganisationer ska fortsätta bland annat i Arkivnätverk Dalarna och i Arkivforum Dalarna där Länsarkivet i Dalarna, Dalarnas museums arkiv och Dalarnas Folk rörelsearkiv ingår. Samarbetsområden och utbyte av erfarenheter fördjupas med systerorganisationerna i angränsande län. Näringslivsarkivens Förening och Föreningen Bergslagsarkiv är viktiga arenor för samarbete över länsgränserna och på nationell nivå.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Basverksamheten är en grundförutsättning för att arkivmaterialet i ett långt perspektiv ska kunna vara tillgängligt som informationskälla för samhället och dess medborgare. Tillgängligheten ökas genom utveckling av forskarexpeditionen, förbättrade sökmedel och publicering på nätet. Genom förbättrat samarbete med andra aktörer blir arkivmaterialet synligt inom fler områden ute i samhället.

Kultur för barn och unga

Genom publicering på nätet av sökmöjligheter, utveckling av kontakter med skolan och samarbete med Högskolan Dalarnas lärarutbildning ökar möjligheten för barn och unga i hela länet att ta del av arkiven som informationskälla, lära sig källkritik och använda detta i skolarbetet enligt den nya läroplanen. Studiebesök utarbetas i samverkan med läraren. Studiematerialet "Tonåring på järnverket" ska spridas till skolor i hela länet. Arkivcentrum ska söka medaktörer inom skolan och undersöka möjligheten att starta en arkivpedagogisk verksamhet.

Jämställdhet och mångfald

I vår verksamhet ska vi aktivt arbeta för att beakta olika perspektiv som genus, ålder och kulturell bakgrund. Vi ska lyfta fram de arkiv som belyser arbetskraftsinvandring och kvinnors sysselsättning, t ex Domnarvets Järnverk som rekryterat finländsk arbetskraft och tidigt anställde kvinnor. Arkiven från Falu gruva och järnhanteringen speglar det internationella inflytandet för regionens utveckling och Dalarnas kulturarv, detta ska åskådliggöras i fler sammanhang. Genom kontakten med skolan kan vi nå elever från olika kulturer. Med inventering och insamling av företagsarkiv avser Arkivcentrum att få mer kunskap om olika sidor av företagandets historia i länet. Syftet är också att få en bättre kunskap om hantverks- och småföretagande samt företagande ur genus och mångfaldsperspektiv.

Hemslöjd

Den vackra nyttan – hemslöjden är både folkkonst, klädedräkt, ett folkligt kulturarv och en del av länets kulturella identitet. Dalarna intar en särställning när man räknar på hur många som ägnar sig åt och livnär sig på slöjd och hantverk. Dalarna är också det län som har flest hemslöjdsbutiker i landet. I Insjön, strax utanför Leksand, ligger Sätergläntan Hemslöjdens gård som ger utbildningar i smide, trä, vävning, sömnad och stickning. Elever kommer från hela landet men också från övriga Europa, USA och Japan. Länets studieförbund erbjuder kurser och cirklar i slöjd och folkhögskolorna har alla någon form av slöjd- eller hantverksutbildningar. Dalarnas Hemslöjdsförbund är störst i landet.

Dalarnas Hemslöjdsförbund

”Slöjd skall ha en självklar plats i alla människors dagliga liv.”

Dalarnas Hemslöjdsförbund (DHF) bildat 1937, är den samlande regionala organisationen för länets hemslöjd. Förbundet har 22 medlemmar, ideella och ekonomiska föreningar. Tio av medlemsföreningarna bedriver försäljningsverksamhet av slöjd och hantverk.

- Hemslöjdskonsulenternas verksamhet omfattar områdena kulturarv, kunskapsförmedling och näring. Målgrupper är slöjdare/hantverkare, pedagoger, föreningar, besöksnäringen och den slöjdintresserade allmänheten. Barn och unga utgör en prioriterad målgrupp.
- Hemslöjdskonsulenter har fungerande nätverk med grannlänerna Gävleborg, Uppsala, Västmanland, Värmland och Örebro. Vi delger varandra information, producerar vandringsutställningar, slöjdklubbshandledarutbildning och driver gemensamma slöjdarprojekt över länsgränserna.
- Genom medlemskap i Svenska Hemslöjdsföreningarnas riksförbund har DHF indirekta kontakter med Nordiska hemslöjdsförbundet och Europeiska hemslöjdsförbundet samt även utblickar till övriga världen.

Hemslöjd förenar nutid och tradition, lokal särprägel med slöjdarens skaparlust. Slöjdade föremål är präglade av handens arbete och kunskap om material och teknik. Slöjdens material och hantverksmässiga tekniker är resurssnåla och har en liten påverkan på miljön.

Genom att upplysa om slöjdens kunskaper och naturliga material kan vi bidra till att öka medvetenheten om en hållbar utveckling av samhället.

Utmaningar

Dalarnas identitet och kulturarvet

Det är viktigt för Dalarnas identitet att det lokala kulturarvet hålls levande och utvecklas. Handlingsburen kunskap om dräktbruket, byggnadsskicket och hantverket måste stödjas och underhållas för framtiden. Slöjden är en stor del av Dalarnas kulturella identitet och något som besökarna till länet förväntar sig skall finnas levande. Dalarnas kulturella identitet behöver lyftas fram med stöd av UNESCO:s konvention om det immateriella kulturarvet. Många kulturella traditioner i Dalarna upprätthålls genom ideella krafter i hemslöjds- och hembygdsföreningar.

Stärka den kulturella infrastrukturen

I Dalarnas kommuner finns olika typer av mötesplatser för kultur som hemslöjdsverksamheten på olika sätt kan nyttja. Fler mötesplatser behövs där medborgarna kontinuerligt kan utöva slöjd och hantverk. Lokala intresseföreningar söker tillgodose detta behov efter bästa förmåga. En utmaning blir att hitta nya sätt att kommunicera slöjd för att nå ut till nya målgrupper.

Slöjdarnas situation och villkor

Slöjdarnas/hantverkarnas arbetssituation bygger enbart på försäljning av egenproducerade produkter och i viss mån kursverksamhet. Slöjdarnas inkomstnivå är oftast låg vilket gör att slöjden för många är en bisyssla. Det är svårt att värdera den tid det tar att tillverka en produkt för hand och prissättningen blir ofta en kompromiss för att kunna sälja varan. Att höja statusen på slöjd och hantverk, så att rimliga inkomster är möjliga för de slöjdare som väljer att bevara gamla kunskaper och tekniker, är en utmaning i sig.

Slöjd för barn och unga

Att barn och unga ges möjlighet att prova på slöjd som skapande aktivitet stimulerar deras utveckling på många nivåer. Slöjd borde finnas som valbart alternativ i kommunala kulturskolor, jämställt med musik, sång, drama och bild. Verksamhet för barn och ungdom är inte bidragsberättigad inom studieförbunden. Slöjdaktiviteter för barn på deras fritid bygger helt på ideella krafter.

Prioriterade områden

Slöjd för barn och unga

I Slöjdklubben, kan barn mellan 7–14 år prova olika slöjdtekniker och material. Man använder en utarbetad pedagogisk idé där barnen uppmuntras att arbeta upptäckande och utforskande. Hemslöjdskonsulenterna planerar att utbilda flera pedagoger och handledare som i sin yrkesroll arbetar med kultur för barn och unga. Ambitionen är att fritidsaktiviteter med slöjd för barn och unga skall finnas i alla kommuner i samarbete med lokala hemslöjdsföreningar och kommunala

kulturskolor men då behövs ytterligare resurser. Utvecklingen kan ske genom tvärkulturellt samarbete med övriga läns kulturinstitutioner inom nätverket UngKultur Dalarna.

Slöjdaktiviteter för barn kan med fördel även genomföras på skollov som till exempel lägerveckor.

Inom Skapande Skola har hemslöjdskonsulenterna en förmedlande roll kring aktiviteter och slöjdarkontakter. För att enkelt förmedla vårt kulturarv till barn är Kultur dagar med lokala hembygdsföreningar en uppskattad och bra aktivitet som kan utvecklas ytterligare och fungera som projekt inom Skapande skola.

Slöjdens utveckling inom kulturella och kreativa näringar

Att utveckla kreativa näringar på slöjdens område är viktigt för alla parter i Dalarna. Att arbeta med slöjden ur ett näringsperspektiv för att stärka den enskilde slöjdarens villkor kommer att fortsätta vara ett prioriterat område. Besöksnäringen kan utvecklas ytterligare med slöjd och hantverk som en del av upplevelsen och därigenom öka slöjdarnas intäkter.

Slöjd för hälsa och rehabilitering

Slöjd kan med fördel användas inom hälsovården. Erfarenheten visar att slöjd och hantverk framgångsrikt kan ingå i rehabilitering av barn och vuxna med olika funktionshinder som kan ha stor glädje av att slöjda och bli stärkta i sin självbild. Handledarutbildningar för personal inom dessa områden kan utvecklas ytterligare och genomföras av hemslöjdskonsulenterna.

Medborgarnas möjligheter att slöjda

För att ge länets innevånare möjlighet att arbeta med olika slöjdtekniker och material behövs utrustade lokaler. Kommunala "Slöjdens hus" är en möjlighet att arbeta vidare med. Verkstäder som är öppna för alla ålderskategorier inbjuder till eget skapande, ökar förståelsen för slöjdens material och tekniker och bidrar därigenom till att slöjd får en självklar plats i utvecklingen av ett hållbarare samhälle.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Hemslöjdskonsulenternas primära arbete är att nå ut till alla innevånare i Dalarna med rådgivning och information i slöjdfrågor. Vårt arbetsområde omfattar hela länet och vi är tillgängliga för alla genom ett uppsökande arbetssätt. Vi vill erbjuda mötesplatser för både barn och vuxna där man kan träffas och slöjda tillsammans, för delaktighet, utveckling och kunskap om hantverkstekniker.

Att ytterligare öka tillgängligheten genom lokala Slöjdens Hus i länets alla kommuner, i samarbete med lokala aktörer ökar möjligheten att utveckla allmänhetens intresse för slöjd och främjar möten över kulturgränser.

Jämställdhet och kulturell mångfald

Hemslöjden förenar olika traditioner, kulturer och sammanför historia med nutid. Traditionellt har slöjden varit uppdelad i manlig och kvinnlig slöjd. Genom ett fortsatt medvetet arbete för att bli mer gränsöverskridande kan slöjden inspirera, berika och öppna för korsbefruktnings mellan olika kulturer. Handens arbete kan förstås förmedlas oavsett genus, ursprung och språk. Folkkulturen i sig är ofta - universell och kan vara en viktig byggsten i integrationsarbetet. Slöjd och hantverk utövas över hela världen och är ett ordlöst språk – att binda korgar görs över hela världen, det är bara materialen som är olika.

Medborgarnas möjlighet att slöjda genom föreningsliv och folkbildning

De lokala hemslöjdsföreningarna stöds genom samordning, marknadsföring, slöjdkurser samt att arrangera fortbildnings- och informationsdagar i aktuella ämnen. Hemslöjdskonsulenternas kontaktnät kan utnyttjas för att förmedla kontakter mellan slöjdare, föreningar och utbildningar. Ett utökat samarbete är positivt för alla parter. Genom att dra nytta av varandras kunskaper och resurser kan synergieffekter uppnås. Skickliga slöjdare kan fungera som lärare och inspiratörer. Utbildade elever kan fungera som kursledare inom de lokala hemslöjdsföreningarna och studieförbunden.

Slöjd för barn och unga

Inom Skapande Skola har hemslöjdskonsulenterna en informations- och kunskapsförmedlande roll där Slöjdklubbers pedagogik kan användas. För att stimulera ungdomar borde slöjd finnas som tillval i gymnasiet. Flera folkhögskolor i Dalarna har utbildning inom slöjd och hantverk. Hemslöjdens egen kursgård Sätergläntan Hemslöjdens Gård, ligger dessutom i länet. Länets folkhögskolor märker ett ökat intresse bland ungdomar för utbildningar inom slöjd och hantverk. Återväxt inom slöjdarkåren är genom dessa utbildningar möjlig men behöver uppmuntran och stöd.

Museer

Dalarna är Sveriges museitätaste län – 389 stycken, i alla länets kommuner. Med olika insatser som besökskarta, mäsas, besöksdatabas och fortbildningar stimulerar länsmuseum Dalarnas museisektor. Dalarnas museum är länets största museum och har ett regionalt uppdrag. Andra större museer i länet är bland annat Zornmuseet i Mora, Carl Larsson-gården i Sundborn, Gruvmuseum i Falun, Husbyringen i Hedemora, Framtidsmuseum i Borlänge, Siljansfors Skogsmuseum i Mora samt Ekomuseum Bergslagen.

Världsarvet Falun är ett av Sveriges fjorton objekt på UNESCO:s världsarvslista. Världsarvet Falun – Falu gruva, staden och bergsmansbygden – är det besöksmål i Dalarna som har flest besökare per år.

De flesta museerna drivs ideellt av föreningar, företag eller privatpersoner – vissa med bidrag från kommuner, landstinget eller staten.

Dalarnas Fornminnes och Hembygdsförbund organiserar landskapets 84 ideellt arbetande hembygdsföreningar med omkring 25 000 medlemmar.

Hembygdsföreningarna med sina hembygdsgrändar har över 285 000 besökare per år och äger 880 byggnader och 146 000 föremål.

Kulturlandskapet, museerna, bebyggelsen och fornlämningarna gör Dalarna till ett av landets mest intressanta besöksmål.

Dalarnas museum

”Dalarnas museum ska engagera och engageras av hela länet.”

Dalarnas museum är en stiftelse med Landstinget och Dalarnas hembygdsförbund som stiftare och har blivit känt som folkkonstens museum. Här finns en av Sveriges största samlingar av dalmålningar, folkmusik, dräkter och textilier samt grafik (Falugrafikerna). Det speglar regionens samlade kulturarv med sin säregna historia, tradition och kultur, som än i dag kan upplevas genom besök runt om i landskapet. Här finns Sveriges mest traditionsbundna och mest industrialiserade områden sida vid sida.

- Museet är ett uppskattat besöksmål mitt i Världsarvet Falun och har omkring 120 000 besökare årligen.
- I museets konsthall visas regional, nationell och internationell konst, både äldre och samtida, av hög kvalitet. Det konstpedagogiska arbetet är en integrerad del av konstverksamheten.
- Länsmuseum bedriver en bred verksamhet inom kulturmiljövården med fokus på arkeologi, byggnadsvård, industrihistoria, kulturturism och hembygdsfrågor, i nära samarbete med bland annat skolan, studieförbunden, hembygdsrörelsen, lokala museer och Länsstyrelsen.

Utmaningar

Museet erbjuder högklassiga utställningar i lokaler, ombyggda 2006. Fasta utställningar visar grafik, dalmåleri, dalahästar, dräkt och textil, Selma Lagerlöf, världsarvsstaden och industrilandskapet samt dalakonstsamlingen, men ännu saknas fasta utställningar om arkeologi och musik. Detta är verksamheter som intresserar och efterfrågas av många av våra besökare, inte minst skolorna. Denna efterfrågan vill vi möta.

I dagens samhälle som dränks av information behövs nya vägar för att nå ut till allmänheten. Dalarnas museum vill testa nya sätt att marknadsföra Dalarnas museum på för att hitta nya och större besöksgrupper. Vi vill dra lärdom av de Skapande Skolaprojektet som museet bedriver för att bli en självklar plats för barn och unga samt även inom mångkultur.

Våra för landet unika föremåls- och konstsamlingar kräver långsiktig och professionell hantering i ändamålsenliga magasin och lokaler som uppfyller dagens krav.

Varje år producerar Dalarnas museum filmer, böcker, rapporter, projekt, utställningar, föredrag, pedagogiska program och gör visningar utifrån vår kompetens och våra samlingar. Att bedriva ökad samtidsdokumentation är något som Dalarnas museum bör arbeta med. En av Dalarnas museums stora utmaningar handlar om att digitalt nå ut till alla intresserade med arkiv och samlingar. Dessa finns tillgängliga för allmänhet, studenter och forskare. Rådgivningsverksamheten till församlingar, föreningar och privatpersoner är väsentlig och utgör själva kärnan i samarbetet med länets kommuner. Dalarnas museum vill vidareutveckla dialogen med medborgarna. Intresset för kulturmiljövård ökar och här skulle museet kunna möta detta genom en förstärkt satsning inom byggnadsvård. Här finns en stark utvecklingspotential.

Prioriterade områden

Folkkonsten

Folkkonst sammanför och influerar människor över hela världen. I Dalarna finns många exempel på folkkonst bevarade i form av kläder, föremål, berättelser och traditioner. Folkkonsten i Dalarna har inte vuxit fram i isolering från omvärlden, utan tvärtom tack vare omvärlden. Idag tolkar, ifrågasätter och beundrar nutida konstnärer och kulturskapare folkkonsten. Dalarna har också en stark hemslöjdstradition som syns såväl i museets samlingar som i dagens förvaltande av traditionella tekniker och metoder.

Dalarnas museum anser att folkkonstens roll och betydelse har potential att växa, förstärkas och fungera som ett arbetsredskap i Dalarnas arbete med integration och mångfald. Här kan Dalarnas museum bli en mötesplats och arena för kommande arbete.

Dalarnas museum vill fortsätta och förstärka samarbetet med bland annat Hemslöjdskonsulenterna och Folkmusikens hus.

Grafik

Grafiken har en särställning i Dalarna. På flera håll i regionen pågår ett kontinuerligt och hängivet arbete med att stärka dess roll som konstform regionalt, nationellt och internationellt bland barn, unga och yrkesverksamma konstnärer. Dalarnas museum och Länskonst Dalarna strävar efter att fördjupa och förnya kunskaperna om grafik. I det förnyelsearbete som pågår har vi prioriterat presentationen av museets unika grafiksamling vid produktionen av nya fasta utställningar och konstpedagogik.

Museets mångåriga och nära samarbete med Falu kommun och dess konstgrafiska verkstad har resulterat i högklassiga grafikbiennaler/-triennaler åren 1991–2007.

Vid sidan av museets grafiksamlingar spelade dessa stor roll i processen inför partnerskapet med det internationella grafiksamfundet i Kraków, Polen. Dalarnas museum ingår i urvalsjuryn för Krakówtriennalen 2012 som perioden december 2013–februari 2014 kommer att visas hos oss. I rollen som nordisk filial till Krakówtriennalen, planerar vi för ett större grafikprojekt tillsammans med Falu kommun och grafikkontakter inom Norden. Ett gemensamt mål för flera aktörers insatser är att profilera Dalarna som ett grafiklän.

Kulturmiljövård

Den fysiska kulturmiljön är människans plats på jorden. Platsen, dess rumsliga organisation, struktur och lämningar förenar på ett konkret sätt vår egen tid med gångna generationers beslut och gärningar. Medvetenheten om det ger i hög grad livskvalitet och delaktighet.

Dalarnas museum fortsätter det långsiktiga arbetet med att samla och förmedla kunskap om Dalarnas mångfacetterade kulturhistoria för länets invånare och besökare. Speciell kraft vill vi framöver lägga på att utveckla olika typer av skolprogram inriktade på kulturmiljövård, att öka tillgängligheten till våra kulturmiljöer för nya och/eller underrepresenterade grupper, att bättre samla och serva Dalarnas många lokala museer och hembygdsgårdar samt att bidra till utvecklingen av besöksnäringen.

Världsarvet

På uppdrag av mänskligheten bevarar och levandegör Världsarvet Falun en unik del av Sveriges historia. Gruvbrytningen vid Kopparberget gjorde Falun till den viktigaste industriella arbetsplatsen i Sverige. Det var också den mer än tusenåriga gruvhanteringen och metallproduktionen som medförde att staden, gruvan och bergsmansbygden utsågs till Världsarv av FN 2001. Dalarnas museum utgör en av parterna i Faluns världsarvsråd.

Världsarvstatusen är en ypperlig plattform för så väl internationellt samarbete som nationell samverkan. I läns museets pedagogiska arbete med barn och unga är världsarvet med dess förankring i världsarvskonventionen, UNESCO och FN, ett verktyg för att bidra till uppfyllandet av många av den nya läroplanens mål och kursplaner.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Alla, oavsett förutsättningar, har rätt att ta del av Dalarnas kultur och kulturarv. Dalarnas museum är som besöksmål representerat i Tillgänglighetsdatabasen och arbetar ständigt med att utveckla program, utställningar och övrig verksamhet till att fungera för olika grupper i samhället. Vi arbetar bland annat med texter på lätt svenska, har en kontaktperson för tillgänglighetsfrågor och har ett bra kontaktnät med bland annat HSO-Dalarna.

Jämställdhet

Kvinnor och män ska ges samma möjligheter och rättigheter att ta till sig Dalarnas museums utbud av program, utställningar, rådgivning likväl som att arbeta. Program och utställningar ska präglas av ett i grunden jämställt förhållningssätt. Vi strävar efter att vid val av utställningar, programverksamhet, föremålsinköp, butiksutbud och personalpolitik ha ett jämställdhetsperspektiv.

Mångfald

Dalarnas museum vill genom pågående projekt, utställningar och programverksamhet vara en arena i Dalarna i arbetet med integration och mångfald. Vi är representerade i Dalarnas mångfaldsråd och arbetar ständigt med att bredda vår kompetens och vårt kontaktnät.

Barn och unga

Genom visningar, pedagogiska program, verkstad, modevisningar, familjesöndagar och skollovsaktiviteter når vi länets barn och unga. Vi deltar aktivt i Ung Kultur Dalarnas arbete med att öka ungas inflytande.

Mentalvårdsmuseet

”Vi vill föra en dialog om existentiella frågor.”

Mentalvårdsmuseet i Säter ger en inblick i hur människor med psykisk ohälsa vårdades förr. Det ligger i en vårdpaviljong från 1912 på Skönviksområdet i Säter. Här berättas om det dagliga livet på sinnessjukhuset, om behandlingsmetoder, hur personalen hade det och mycket annat. Genom föremål, fotografier och patientarbeten speglas förändringarna på Sätters sjukhus under 1900-talet fram till dagens psykiatriska vård.

Mentalvårdsmuseet är öppet året om och alla visningar är guide. Museet är en basenhet inom Landstinget Dalarnas Kultur- och bildningsförvaltning.

Verksamheten

- Bas- och tillfälliga utställningar
- Guide visningar
- Program, som teater, filmvisning, författaruppläsningar och stadsvandringar.

- Föredrag både inom och utanför länet
- Utställningar av Outsider Art (konst och hantverk som patienter utfört) i en intilliggande f.d. vårdpaviljong.
- Insamling, vård, registrering och bevarande av museets föremål
- Fakta- och informationsförmedling till studenter, forskare, museer, utställningsproducenter och kulturutövare exempelvis inom film, litteratur och bildkonst
- Föremålsutlån och hjälp med research.

Museet får regelbundet frågor och besök från anhöriga till patienter och från släktforskare. Ibland används museet vid filminspelning och som utgångspunkt för litteratur och konstverk.

Mentalvårdsmuseets mål är att öka kunskapen om 1900-talets psykiatrihistoria. Vi vill också motverka eventuell rädsla och känsla av främlingskap inför till synes avvikande människor och beteenden och föra en dialog om existentiella frågor.

Gruvhospitalet

Mentalvårdsmuseet driver även utställningen Gruvhospitalet som är inrymt i Gruvmuseum vid Falu gruva. Utställningen belyser landets första akutsjukhus som öppnade 1695 för att ta hand om olycksfall vid Falu gruva. På Gruvhospitalet lyfts den sociala historien fram och belyser länets tidiga medicinhistoria.

För Gruvhospitalet är utmaningen att leva upp till Världsarvskonventionens art. 27, om kravet att bedriva "undervisnings- och upplysningsverksamhet i såväl skola som mot allmänheten

Utmaningar

I våra besökarundersökningar får museet mycket högt betyg, något som stärker vår ambition till förändringar och förbättringar.

Samtidigt måste vårt uppdrag att vårda, registrera och tillgängliggöra museets samlingar fortsätta. Systematiskt insamlingsarbete och samtidsdokumentation är andra nödvändiga arbetsuppgifter. Vi vill också utveckla museipedagogiken och formerna för hur museets kunskapsområden och samlingar skall förmedlas. Vilka tekniska lösningar finns att tillgå? Hur når vi fler besökare? Kan våra öppettider bli generösare?

Vår ambition är att utveckla och förnya basutställningarna, producera tillfälliga utställningar och driva annan verksamhet i och utanför museibygnaden.

Under sent 1980-tal grundades en rad psykiatrihistoriska museer i takt med att de stora sinnessjukhusen lades ner, idag finns bara ett fåtal kvar. Mentalvårdsmuseet i Säter har därför en unik position. Våra besökare kommer idag från ett större geografiskt område. Ämnet vi belyser intresserar många, men för att få fler besökare att hitta hit och att återkomma krävs ett ständigt förnyelsearbete.

Under åren har flera konstutställningar arrangerats som lockat många och långväga besökare. En utmaning är att mer långsiktigt lösa utställningslokalfrågan.

Konstpaviljongen lånas i dagsläget ut, i samband med utställningar till Mentalvårdsmuseet, på förmånliga villkor av fastighetsägaren.

Idag finns ett nära och kontinuerligt samarbete med värdkommunen Säter.

Mentalvårdsmuseet har ett väl upparbetat samarbete med lärare från skolor i alla länets kommuner och vi vill även skapa ett kontaktnät med beslutsfattare på

kommunal och regional nivå. Mentalvårdsmuseet ämnar fortsätta verka i de nätverk som museet ingår i nationellt, såsom Sveriges Museer, Arbetsam och Samdok. Internationellt har Mentalvårdsmuseet genom Gaia Museum i Danmark kommit med i det europeiska nätverket för museer inom fältet psykiatrihistoria och Outsider Art.

Sätters kommun hyser inte mindre än två specialmuseer: Mentalvårdsmuseet och Biografmuseet. För besöksnäringen finns här en utvecklingspotential. Att utveckla och formalisera samverkan med kommunens aktörer ser vi som en gemensam utmaning för framtiden.

Prioriterade områden

- Många besökare vill guidas på hela området. Därför kommer vi fullt ut att ha infört On Spot Story, ett koncept för guidade visningar via mobiltelefon.
- Museet vill satsa på en utveckling av det museipedagogiska arbetet och att i samverkan med olika aktörer hitta varierade uttrycksätt.
- Arbetet med att registrera eller omregistrera föremålssamlingen, fotosamlingen och konstsamlingen bör intensifieras.
- Digitalisering av konstsamlingen fortsätter och digitalisering av övriga föremål påbörjas. Målet är att kunna göra samlingarna mer tillgängliga för studenter, forskare och gemene man.
- Museet tänker verka för att Konstpaviljongen mer kontinuerligt tas i bruk, både för egna utställningsproduktioner och i olika kultursamarbetsprojekt.
- Fortsatt musei- och nätverkssamverkan. Genom Gaia Museum i Danmark har Mentalvårdsmuseet kommit med i det europeiska nätverket för museer inom fältet psykiatrihistoria och Outsider Art, ett nätverk vi ämnar fortsätta att samarbeta med.

Horisontella perspektiv

Tillgänglighet

Museet tar regelbundet emot besökare från behandlingshem av olika slag, särskolor, brukarorganisationer och andra grupper med särskilda behov. Visningarna anpassas då efter respektive grupps behov. Museet har hiss, rullstolstolett, tröskelramper i bottenplanet och LL(lättlästa)-versioner av vissa utställningstexter finns. Visning med dövtolk har genomförts, liksom med tillfällig hörselslinga. Attityder är också en tillgänglighetsfråga. Psykisk ohälsa bidrar till att stänga människor ute från gemenskap och arbete. Det är viktigt att påverka människor, attityder förändras bäst vid möte mellan människor. Mentalvårdsmuseet strävar efter att vara en sådan mötesplats.

Kultur för barn och unga

Cirka en tredjedel av museets besökare är barn/ungdomar. Att utveckla det museipedagogiska området är därför något som vi aktivt kommer att arbeta med under perioden. Inom Ung Kultur Dalarna (ett nätverk för barn- och ungdomskultur) fortsätter det gemensamma arbetet med att levandegöra kulturens positiva kraft.

Planerad samverkan med Forum för Levande Historia i form av lärarworkshop hoppas vi ge fler nya infallsvinklar.

Jämställdhet och mångfald

I museets utställningar och på våra visningar uppmärksammar vi alltid den diskriminering som människor på grund av psykisk ohälsa och olika neurologiska funktionshinder kan utsättas för. Mentalvårdsmuseet och Gruvhospitalet besöks av personer under utbildning till vård- och omsorgsarbete, många av dessa är nysvenskar. Genom visningarna ges en beskrivning av svensk vårdhistoria som kan knyta an till egen erfarenhet från hemlandet, öka kunskapen och stärka identiteten.